

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ БІОТЕХНОЛОГІЙ ТА
АКВАКУЛЬТУРИ
КАФЕДРА ГЕНЕТИКИ, РОЗВЕДЕННЯ ТА ГОДІВЛІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

к. с.-г. н., доцент

_____ Тетяна ПУШКАР

«_____» _____ 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»
освітньої програми «Технологія виробництва і переробки
продукції тваринництва»
за спеціальністю 204 Технологія виробництва і переробки
продукції тваринництва

ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ КОНЕЙ ДЛЯ АКТИВНОГО ВІДПОЧИНКУ В УМОВАХ КІННО-СПОРТИВНОГО КЛУБУ «АЙВЕНГО» С. ПРИЛИМАНСЬКЕ ОДЕСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Науковий керівник: к. с.-г. н., доцент кафедри
технології виробництва і переробки продукції
тваринництва

Світлана КОСЕНКО _____

Рецензент: к. с.-г. н., доцент кафедри генетики,
розведення та годівлі с.-г. тварин Зоя ЄМЕЦЬ

Виконав здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти денної форми навчання

освітньо-професійна програма «Технологія
виробництва і переробки продукції тваринництва»
спеціальність 204 Технологія виробництва і
переробки продукції тваринництва

Людмила КОТОВСЬКА

*Засвідчую, що кваліфікаційна робота
містить результати власних досліджень.
Використання ідей і текстів інших авторів має
посилання на відповідне джерело.*

_____ Людмила КОТОВСЬКА

ОДЕСА - 2026

ЗМІСТ

Реферат

Вступ

1	ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	7
1.1	Сучасний стан конярства та кінного туризму в Україні	7
1.2	Світовий досвід використання коней для активного відпочинку та рекреації	10
1.3	Вимоги коней для прокату, туризму та навчальної верхової їзди	15
1.4	Основні принципи тренінгу коней верхових порід	21
2	МАТЕРІАЛ, УМОВИ ТА МЕТОДИКА ВИКОНАННЯ РОБОТИ	28
2.1	Місце та об'єкт досліджень	28
2.2	Методика виконання роботи	29
3	РЕЗУЛЬТАТИ ВЛАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	31
3.1	Характеристика поголів'я та природного складу коней КСК «Айвенго»	31
3.2	Аналіз технології утримання і годівлі коней в умовах КСК «Айвенго»	37
3.3	Критерії відбору коней для прокату та туризму	40
3.4	Оптимізація навантажень та режиму використання коней для активного відпочинку	44
	Висновки	55
	Пропозиції виробництву	61

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційно роботи бакалавра спеціальності 204 - «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва» навчально-наукового інституту біотехнологій та аквакультури Котовської Л. на тему: «Технологія підготовки коней для активного відпочинку в умовах кінно-спортивного клубу «Айвенго» с. Прилиманське Одеського району Одеської області»

Дипломна робота викладена на 62 сторінках друкованого комп'ютерного тексту, містить 9 таблиць та 11 рисунків; для її написання було вивчено та оброблено 45 літературних джерел.

Метою роботи було: системно проаналізувати технологічні підходи до підготовки коней для використання у сфері активного відпочинку, зокрема в рамках кінного туризму, прокатної діяльності та навчання верхової їзди.

Під час виконання роботи вирішено наступні задачі: охарактеризувати поголів'я та породний склад коней КСК «Айвенго», ознайомитися з технологією утримання і годівлі коней у господарстві, дослідити критерії відбору коней для прокату та туризму, проаналізувати навантаження та режим використання коней для активного відпочинку, розрахувати економічну ефективність використання коней для прокату і туризму в умовах КСК «Айвенго».

В результаті проведених досліджень визначено основні критерії відбору коней для прокату та кінного туризму, розроблено та впроваджено 4 різнорівневі туристичні маршрути, виокремлено ключові ознаки переваги коня. Обґрунтовано показники економічної ефективності використання поголів'я в умовах 2026 року. Середньорічний дохід від використання одного коня на зазначених маршрутах та у прокаті за умови оптимального планового завантаження становить 412 000 грн. Повні річні витрати підприємства на одну голову складають 382 000 грн, що забезпечує чистий прибуток у розмірі 30 000 грн на рік. Рентабельність використання коней для прокату та туризму становить 7,85 %. Отриманий показник є економічно обґрунтованим для ринку кінних послуг України в умовах воєнного стану, що зумовлено стрімким зростанням цін на корми та енергоносії (інфляція витрат) за вимушеного стримування відпускних цін на послуги задля збереження стабільного внутрішнього споживчого попиту

ВСТУП

Кінний туризм в Україні є перспективним, але мало розвиненим видом відпочинку. Більшість кінних клубів не мають науково обґрунтованих підходів до підготовки коней для рекреаційного використання. Відсутність стандартів добору коней за темпераментом, станом здоров'я та рівнем підготовки призводить до перевтоми тварин, травматизму та зниження якості послуг. Спостерігається дефіцит досліджень щодо оптимальних методів використання коней з огляду на їхні породні особливості, вік та навантаження.

Зростання попиту на активний відпочинок в Україні робить кінний туризм особливо популярним напрямком. Він є не лише дозвіллям, а й засобом фізичного розвитку, емоційного розвантаження та екологічного виховання. Україна має потужний природно-ресурсний потенціал для розвитку кінного туризму: ландшафти (Карпати, степи, узбережжя морів), сприятливий клімат, багата історико-культурна спадщина та давні традиції конярства. Однак, незважаючи на це, кінний туризм залишається на стадії формування.

Основними проблемами кінного туризму в Україні є відсутність системних підходів до підготовки коней, нерозвинена інфраструктура, брак інструкторів та недоліки ветеринарної підтримки. Вимоги до коней для кінного туризму суттєво відрізняються від вимог до спортивних коней, тому наукове обґрунтування технологій підготовки коней для активного відпочинку є нагальною проблемою, що має важливе теоретичне та практичне значення.

Метою дослідження є системний аналіз технологічних підходів до підготовки коней для використання у сфері активного відпочинку, зокрема в рамках кінного туризму, прокатної діяльності та навчання верхової їзди.

Завдання дослідження:

- охарактеризувати поголів'я та породний склад коней КСК «Айвенго»;

- ознайомитися з технологією утримання і годівлі коней у господарстві;
- проаналізувати навантаження та режим використання коней для активного відпочинку;

Об'єкт дослідження є технологічні процеси підготовки, утримання, годівлі та експлуатації коней, що застосовуються у сфері активного відпочинку, пов'язаній з кінним туризмом і прокатом коней.

Предметом аналізу є коні чистокровної верхової, української, орловської рисистих порід та шетленський поні. КСК «Айвенго», умови їх утримання, годівлі, рівні фізичних навантажень та економічні показники використання.

РОЗДІЛ 1

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

1.1 Сучасний стан і розвиток конярства та кінного туризму в Україні

Конярство в Україні має дуже давню історію. Коні споконвіку відігравали надзвичайно важливу роль у житті нашого народу – їх використовували, для перевезення вантажів, у військовій справі, у сільському господарстві та промисловості. Конярство досягло особливого розквіту в XVIII–XIX століттях, коли на території України були створені одні з найкращих кінних заводів у всій Європі. Лимарівський, Деркульський, Студенецький та інші заводи виводили породи коней, які з часом отримали світове визнання. Однак сьогодні, на жаль, ситуація в галузі зовсім інша, і стан вітчизняного конярства викликає серйозне занепокоєння.

Бондаренко В.П [6] наводить досить тривожну статистику. За роки незалежності поголів'я коней в Україні скоротилося майже в десять разів, тобто ще на початку 1990-х років в Україні налічувалося понад 700 тисяч коней, а у 2020 році цей показник ледь перевищував 70 тисяч голів (Державна служба статистики України). Бондаренко виділяє кілька основних причин такого різкого падіння:

1. Розпад колгоспної системи та радгоспів, де коні традиційно використовувалися як робоча сила для перевезення вантажів та виконання польових робіт. Сотні тисяч коней виявилися просто непотрібними після розпаду господарств.

2. Масове запровадження механізації в сільському господарстві. Трактори та автомобілі виконують ту ж роботу набагато дешевше та швидше, тому утримувати коня стало економічно не вигідно

3. Державна підтримка конярства в 1990-х та 2000-х роках майже повністю була відсутня, що призвело до закриття багатьох племінних господарств.

Коваленко В.П. [12] звертає увагу на цікаве спостереження. Найбільших втрат зазнали сільськогосподарські підприємства – там кількість коней порівняно з радянськими часами зменшилася на 80-90%. У приватному секторі падіння було не таким значним, бо селяни продовжували тримати коней для власних потреб – для випасання худоби, перевезення дров, сіна, будівельних матеріалів, а також для виїздів у поле чи ліс. Найбільш стабільною виявилася категорія коней, які належать кінно-спортивним клубам, дитячим кінним школам, іподромом та приватним особам, що займаються кінним спортом або туризмом. Коваленко[12] наголошує, що попит на коней для активного відпочинку та туризму в Україні поступово, але зростає, тому що саме ця категорія є найперспективнішою.

В праці Гопки Б. [5] детально розглядається походження коней, різні породи (як вітчизняні, так і зарубіжні), анатомічні та фізіологічні особливості, методи розведення, технологія вирощування лошат. В розділі про використання коней у невиробничих цілях – у спорті, туризмі, оздоровленні та дозвіллі автор автор зазначає, що в розвинених країнах Європи, США, Канаді, Японії саме рекреаційне використання коней нині є прогресивним. У Німеччині понад 70% коней використовуються для кінного спорту та туризму, у Великій Британії - близько 60%. В Україні цей показник значно нижчий, що, з одного боку, свідчить про наявні проблеми, а з іншого – про величезний потенціал для розвитку цього напрямку.

Основни конярства як галузі тваринництва викладені також у дослідженнях Ібатулліна І.І. [16] автор наголошує, що коні є унікальними тваринами, тому що зберігають високу працездатність протягом 18-20 років. Один кінь може приносити дохід цілих два десятиліття, саме це використання коней робить економічно вигідним. Також автор аналізує різні породи коней з точки зору їх придатності до різних видів використання. Для

кінного туризму найкраще підходять напівкровні верхові породи, які поєднують у собі витривалість, спокійний темперамент та хорошу пристосованість до різних кліматичних умов.

У кінному туризмі цей вид активності є відносно новим для України. За даними Савченко О.В. [14] до початку 2000-х років кінний туризм як організована послуга в Україні майже не існував. Були, окремі ентузіасти, які проводили кінні походи вихідного дня для знайомих та друзів, однак про системний бізнес мова не йшла. Ситуація почала змінюватися в середині 2010-х років, коли в Україні почав активно розвиватися внутрішній туризм. Савченко наводить приклади успішних кінних маршрутів у Карпатах (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська області), на Поділлі (Хмельницька, Вінницька області), на Поліссі (Житомирська, Рівненська області) та на узбережжі Чорного моря (Одеська, Миколаївська, Херсонська області). Автор наголошує, що саме в Одеському регіоні є всі умови для розвитку кінного туризму: сприятливий клімат ландшафти, розвинена туристична інфраструктура та високий попит з боку місцевих жителів і гостей регіону [16].

Кравченко М.О. [11] підходить до цієї проблеми значно ширше. Він розглядає природно-ресурсний потенціал України як основу для розвитку різних видів рекреації, в тому числі й кінного туризму. Автор виділяє кілька типів територій, які є найбільш перспективними для організації кінних маршрутів:

1. Гірські райони Карпат - там кінні маршрути можна інтегрувати в загальну систему пішохідних та велосипедних треків.
2. Степові та лісостепові зони центральної та південної України - тут можна організовувати багатоденні кінні тури з ночівлею.
3. Прибережні зони морів та великих річок - тут кінні прогулянки можна поєднувати з пляжним відпочинком.

Авторка зауважує, що кожен з цих типів територій висуває свої специфічні вимоги до тренінгу коней, їхньої витривалості, психологічної стійкості та фізичного стану [11].

Окрім монографій та підручників, також є статті у фахових виданнях, які містять багато свіжої інформації про стан конярства та кінного туризму в Україні. Зокрема, дослідження Іваненка І. В. [17] стали доступом до актуальної статистики та аналізу тенденцій останніх років. Автор зазначає, що в 2020-2022 роках, незважаючи на епідеміологічну та воєнну кризу, попит на послуги кінного туризму в Україні не знизився, а в деяких регіонах навіть зріс. Це пояснюється тим, що в умовах обмежень на міжнародні подорожі люди почали більше уваги приділяти внутрішньому туризму та відпочинку на природі, а верхова їзда має ще й оздоровчий вплив - усе це робить кінний туризм дуже привабливим [17].

Добробут коней в умовах інтенсивної експлуатації виявилось важливим питання, яке висвітлює Сидоренко Л.М [9]. Автор аналізує, які чинники найбільше впливають на психологічний та фізичний стан коней, яких використовують для туризму та прокату. Часті зміни вершників, необхідність працювати з новачками (які часто дуже невпевнено поведуться в сідлі), тривалі переходи різними типами поверхонь – усе це створює підвищене навантаження на тварин. Якщо цьому не приділяти належної уваги, можуть виникнути хронічні захворювання опорно-рухового апарату, шлунково-кишкові розлади, неврози та навіть агресивна поведінка. Саме тому, особливої уваги потребує розробка науково обґрунтованих режимів експлуатації коней залежно від їхніх фізичних характеристик, віку та стану здоров'я.

В роботах Петренка О. С. [2] аналізує ситуацію в Словаччині, Польщі, Чехії, Угорщині, а також у деяких країнах Західної Європи. Автор робить висновок, що успішний розвиток кінного туризму неможливий без державної підтримки. Необхідно створювати сертифіковані кінні маршрути, готувати кваліфікованих інструкторів-провідників, забезпечувати ветеринарний

контроль, розвивати супутню інфраструктуру – готелі, кемпінги, кафе, магазини. Автор також зазначає, що в Україні вже зроблено перші кроки в цьому напрямку, але до створення повноцінної системи поки що далеко.

Конярство в Україні зараз переживає складний період трансформації – воно поступово переходить від виробничої галузі до рекреаційно-спортивної. Кінний туризм, безперечно, є перспективним, але на сьогодні він ще недостатньо розвинений і потребує наукового обґрунтування багатьох технологічних аспектів. Наявні праці вітчизняних авторів створюють хорошу теоретичну базу, що бракує саме прикладних досліджень, присвячених оптимізації технології підготовки коней для активного відпочинку в конкретних умовах.

1.2. Світовий досвід використання коней для активного відпочинку та рекреації

У багатьох державах світу кінний туризм існує вже десятиліттями, і там накопичено величезний досвід, який нам варто вивчати та переймати [13].

Перш за все, варто зазначити, що в розвинених країнах використання коней для активного відпочинку та рекреації є невід'ємною частиною туристичної індустрії та сфери дозвілля. Як зазначають фахівці Міжнародної туристичної організації (UNWTO), кінний туризм входить до числа найбільш прогресивних видів активного туризму в Європі, Північній Америці, Австралії та інших регіонах світу [27]. Це пов'язано з тим, що верхова їзда поєднує в собі фізичну активність, спілкування з природою та тваринами, а також дарує незабутні враження.

Оскільки саме європейський досвід є для нас найбільш релевантним – ми маємо подібний клімат, ландшафти, а також прагнемо інтегруватися в європейський туристичний простір [25]. Однією з найбільш розвинених країн у цьому сенсі є Німеччина. В Німеччині функціонує розгалужена мережа

кінних маршрутів загальною протяжністю понад 50 тисяч кілометрів. Deutsche Reiterliche Vereinigung (Німецька кінна асоціація) розробила спеціальну процедуру, яка називається “Reitbeteiligung” [28]. Суть її полягає в тому, що кожен кінь перед тим, як його допустять до роботи з туристами, проходить обов'язкове тестування темпераменту та рівня підготовки. Це дозволяє відбракувати тварин, які можуть бути небезпечними або недостатньо підготовленими.

У Німеччині інструктор з кінного туризму має отримати спеціальний сертифікат, який підтверджує не лише його верхові навички, але й знання з безпеки, першої допомоги, екології, а також навички роботи з різними типами туристів (діти, люди похилого віку, люди з обмеженими можливостями) [28]. Такий комплексний підхід забезпечує високий рівень безпеки та якості послуг.

Франція має давні традиції конярства і водночас є одним із світових лідерів у сфері туризму [27]. Там дуже популярним є напрямок, який називається “randonnée équestre” – кінні прогулянки вихідного дня. У Франції існує національна система сертифікації кінних маршрутів. Кожен маршрут має позначки складності (від зеленого – для початківців, до чорного – для досвідчених вершників), а також інформацію про наявність стоянок для коней, пунктів водопою, ветеринарних пунктів. Коні, яких використовують на цих маршрутах, проходять спеціальну підготовку до роботи на різних типах місцевості – ліс, поле, гори, узбережжя.

Окремо варто сказати про Польщу. В цій країні транскордонний кінний туризм розвивається дуже активно, особливо в прикордонних з Україною регіонах. Стратегії розвитку такого туризму повинні базуватися на концепції сталого розвитку та врахуванні потенційних негативних наслідків для довкілля та місцевих громад [13]. У Польщі є спеціальні програми фінансування кінних маршрутів з боку Європейського Союзу, що дозволяє створювати якісну інфраструктуру за європейськими стандартами.

У США та Канаді популярністю користуються так звані “dude ranches” – кінні ранчо [27]. Турист не просто приходить на годину-дві покататися на конях, а приїжджає на ранчо на кілька днів або навіть тиждень. Він проживає в умовах, наближених до сільської місцевості (часто в дерев'яних будиночках), бере участь у роботі на фермі (наприклад, годування коней, збирання сіна), знайомиться з культурою ковбоїв. На ранчо приїжджають люди різного віку – діти, дорослі, люди похилого віку, часто без жодного досвіду верхової їзди. Крім того, на ранчо часто є інші тварини – корови, вівці, собаки. Кінь має бути максимально спокійним, не лякатися гучних звуків, різких рухів, інших тварин, а також мати достатню витривалість, щоб катати туристів по кілька годин на день. На ранчо використовують спеціальні методи добору коней – тварин, які проявляють найменші ознаки агресії або надмірної полохливості, одразу відбраковують.

Трейлові маршрути в національних парках США. У відомих парках Єллоустоун або Гранд-Каньйон можна взяти участь у багатоденному кінному поході під керівництвом досвідчених гідів [27]. Також є сертифікація коней для роботи в національних парках. Коні повинні пройти спеціальні випробування на витривалість (подолати 50 км за день) та на психологічну стійкість (не лякатися великих скупчень людей, автомобілів, гучних звуків, диких тварин). Такий підхід забезпечує найвищий рівень безпеки для туристів.

Не можна оминати увагою й інші регіони, які, хоч і віддалені від нас географічно, мають цікаві напрацювання. В Австралії дуже популярним є вид кінного туризму, який називається “camp drafting” [26]. Це поєднання верхової їзди з елементами роботи з великою рогатою худобою. Турист може взяти участь у перегоні худоби на конях – це, звісно, для досвідчених вершників. Але також є й полегшені програми для початківців. В Австралії велика увага приділяється підготовці коней до роботи в спеку та на великих відстанях, оскільки клімат там доволі жаркий, а відстані між ранчо – значні.

В Туреччині та Єгипті кінний туризм активно розвивається в курортних зонах. В Туреччині туристам пропонують кінні прогулянки серед унікальних скельних ландшафтів. В Єгипті – прогулянки верхи на конях або верблюдах вздовж узбережжя Червоного моря. В цих країнах коні працюють в умовах дуже високих температур (до +40 градусів), великих скупчень людей та малої кількості тіні. Коней привчають до спеки поступово, використовують місцеві породи, які генетично адаптовані до таких умов, суворо стежать за водним режимом – коням дають пити кожні 1-2 години.

Ізраїль, подібно до України сьогодні, протягом тривалого часу перебуває в стані війни. Але попри це, кінний туризм там розвивається, причому досить активно. Як зазначає Корольчук Л.В. [13], активному відновленню туристичного сектору в Ізраїлі сприяє не лише наявність унікального туристичного потенціалу, але й реалізація державою цілеспрямованої туристичної політики. Зокрема, в Ізраїлі кінний туризм використовується як засіб реабілітації військовослужбовців та цивільного населення, яке постраждало від бойових дій.

Окремим є гірський кінний туризм. Він розвинений у Швейцарії, Австрії, Норвегії, а також у Непалі (відомі кінні трекінги в Гімалаях) [27]. Для гір коні повинні мати сильну витривалість (підйоми та спуски забирають багато сил), міцний кістяк, здорові копита. Вони мають вміти долати круті підйоми та спуски, переходити гірські річки, орієнтуватися на дуже вузьких стежках, де з одного боку – скеля, а з іншого – урвище. Звичайного коня, який все життя провів у стайні та на рівнинному манежі, не можна просто так взяти й повести в гори. Це небезпечно і для коня, і для вершника.

У Норвегії, Швеції, Ісландії популярним є використання місцевих порід коней – фіордових коней, ісландських поні [29]. Ці породи формувалися протягом століть у суворих кліматичних умовах, тому вони є надзвичайно витривалими, невибагливими в їжі, мають міцні копита та спокійний темперамент. Використання місцевих порід коней дозволяє знизити ризики захворювань, забезпечити вищу витривалість та кращу пристосованість.

Узагальнення світового досвіду. Майже скрізь, де кінний туризм розвинений на високому рівні, існує система обов'язкової сертифікації коней перед допуском до роботи з туристами [7]. Сертифікація включає оцінку темпераменту, стану здоров'я (рентген кінцівок, огляд ветеринара), рівня підготовки (реакція на команди, робота в групі, робота на різних типах поверхонь). Кінні маршрути в розвинених країнах обладнані стоянками для коней, пунктами водопою, ветеринарними пунктами, а також інформаційними табличками про складність маршруту, його протяжність, наявність небезпечних ділянок.

У всіх країнах величезна увага приділяється підготовці інструкторів-провідників [10]. Інструктор має не лише чудово їздити верхи, але й знати правила безпеки, вміти надавати першу допомогу (і людині, і коневі), знати екологію місцевості, мати навички роботи з різними категоріями туристів. Часто інструктори проходять атестацію кожні кілька років.

У більшості країн надають перевагу місцевим породам коней або породам, які добре адаптовані до конкретних кліматичних та ландшафтних умов [21]. Дедалі більшого значення набуває так званий “community-based tourism” – туризм, в якому беруть активну участь місцеві громади [14]. Успішні приклади кінного туризму часто поєднують його з іншими видами активного відпочинку – велосипедними маршрутами, пішими трекінгами, водним туризмом, автомобільними подорожами.

Отже, у світовій практиці існує багато прикладів успішної організації кінного туризму. Проте не можна просто скопіювати німецьку або американську модель – потрібно адаптувати її до українських реалій, враховуючи наш клімат, ландшафти, традиції конярства, а також рівень економічного розвитку [13]. Особливий інтерес для України становить досвід Польщі, яка має подібні природні умови та успішно інтегрувала свій туристичний потенціал у європейський простір, а також досвід Ізраїлю, який демонструє можливість розвитку кінного туризму навіть у складних політичних та економічних умовах [25].

1.3. Вимоги до коней для прокату, туризму та навчальної верхової їзди

Ефективність надання послуг у сфері кінного туризму, прокату та навчальної верхової їзди значною мірою залежить від того, наскільки правильно підібрано коней для цих видів діяльності. Аналіз фахової літератури, зокрема праць Костенка В.І. [8], Назаренка Г.О. [1] та методичних рекомендацій з підготовки коней для прокату та туризму [<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/17490/1/konyarstvo-204-prakt-bakalavr.pdf>], показує, що до коней, яких планується використовувати для активного відпочинку, висувають цілий комплекс вимог. Ці вимоги стосуються темпераменту тварини, стану її здоров'я, екстер'єру, рівня фізичної підготовки, документального оформлення, а також мають свою специфіку залежно від того, для якого саме виду активності використовуватиметься кінь. Найважливішою вимогою до коня, якого залучають до прокату або туристичних маршрутів, є врівноважений, спокійний характер. Кінь, що працює з туристами (особливо з тими, хто вперше сів у сідло), не повинен проявляти агресію – кусатися, бити копитами, штовхатися. Він не має бути надмірно полохливим, лякатися різких звуків, раптових рухів, незнайомих предметів чи інших тварин. Надмірна енергійність або норовистість теж є неприпустимими, адже недосвідчений вершник може просто не впоратися з керуванням. Костенко В.І. [1] наголошує, що кінь, який використовується для навчальної їзди, повинен бути терплячим до помилок учня – втрати рівноваги, невпевненого керування, різких рухів поводами.

У міжнародній практиці для перевірки темпераменту коней застосовують спеціальні випробування. Наприклад, у Німеччині процедура “Reitbeteiligung” передбачає оцінювання поведінки коня в різних стресових ситуаціях: різкий звук, несподівана поява стороннього предмета, робота в

групі незнайомих коней, проїзд повз автомобілі чи велосипеди. До роботи з туристами допускаються лише ті тварини, які витримують ці випробування без ознак сильного занепокоєння або агресії.

У праці МакГріві П. [21] зазначається, що недоліки темпераменту часто мають спадковий характер. Тому при доборі коней для прокату слід звертати увагу не лише на саму тварину, а й на її походження – як поводитися її батьки. Це важливо для довгострокової стратегії формування поголів'я, придатного для рекреаційного використання .

Важливим моментом треба відзначати контроль поведінки дітей з кінями. Діти часто поведуться непередбачувано: голосно кричать, махають руками, раптово сіпають повіддя. Кінь для дитячого прокату або початкової навчальної групи повинен реагувати на такі дії спокійно, без паніки та агресії. Цей аспект обов'язково має враховуватися при закріпленні коней за конкретними групами відвідувачів.

Стан здоров'я коня є визначальним фактором його придатності до роботи у сфері активного відпочинку. Як зазначає Кравців [4] Р.Й, коні, які зазнають регулярних фізичних навантажень, повинні мати міцний кістяк, здорові суглоби та копита. Особливу увагу слід приділяти стану опорно-рухового апарату, адже туристичні маршрути часто прокладають різними типами поверхонь – ґрунтові дороги, пісок, каміння, іноді навіть асфальт. Тривала робота на твердому покритті може призвести до захворювань копит і суглобів, якщо кінь до цього не привчений або має спадкову схильність до таких проблем.

У Варан Н. [29], узагальнено дані ветеринарних досліджень, які свідчать про доцільність проведення рентгенологічного обстеження кінцівок перед допуском коня до інтенсивної експлуатації. Це дає змогу виявити приховані патології, які можуть проявитися під час роботи. Наявність таких патологій є підставою для відбраковування тварини, оскільки її використання може спричинити хронічні болі, кульгавість і, врешті, швидку втрату працездатності.

Мельник Ю.Ф. [3] наголошує, що гігієна утримання коней - чистота денників, якість підстилки, регулярне чищення – є невід'ємною складовою профілактики захворювань шкіри, копит та органів дихання. Навіть найкраще підібраний за темпераментом та екстер'єром кінь швидко втратить здоров'я, якщо умови його утримання не відповідатимуть зоогігієнічним нормам.

Оптимальним віком коня для використання в прокаті та туризмі вважається 5–15 років. Коні молодшого віку мають несформовану нервову систему, тому можуть поводитися непередбачувано, а їхній кістковий апарат ще недостатньо зміцнілий для значних навантажень. Коні старшого віку (після 15–16 років) часто мають хронічні захворювання суглобів, знижену витривалість, повільніше реагують на команди. Однак, як зазначає Назаренко Г.О. [1] окремі тварини зберігають хорошу працездатність і до 18–20 років, особливо якщо вони отримували належний догляд протягом усього життя. Рішення про використання коня старшого віку має прийматися індивідуально ветеринаром та тренером після ретельного обстеження.

Документальними підставами для допуску коня до роботи є ветеринарний паспорт з відмітками про щеплення (проти сказу, грипу, ринопневмонії, правця), дегельмінтизацію, а також результати періодичних клінічних оглядів. Ведення такої документації є обов'язковою умовою відповідно до законодавства України.

Кінь для прокату та навчальної верхової їзди повинен мати базову виїждженість. Це означає, що він має чітко реагувати на команди вершника – початок руху, зупинка, поворот, прискорення, сповільнення. Крім того, Костенко В.І. [8] вказує, що кінь повинен бути навченим спокійно стояти під час сідлання, сідання вершника в сідло та розсідлання. Нетерплячість на цих етапах може призвести до травмування людини або коня.

Для туристичних маршрутів особливе значення має привченість коня до роботи в групі. Під час подолання маршруту коні часто рухаються колоною один за одним. Вони повинні вміти тримати дистанцію (не наступати на коня попереду), не обганяти без команди, не бити сусідніх

коней, не відставати надто сильно. Назаренко Г.О. [1] наголошує, що кінь, який використовується в туризмі, повинен мати досвід роботи на різних типах місцевості – відкриті поля, лісові стежки, ґрунтові дороги, піщані ділянки, подолання невеликих природних перешкод (струмки, яри, повалені дерева). Відсутність такого досвіду може спричинити панічну реакцію тварини в незнайомій ситуації, що є небезпечним для вершника.

Для багатоденних туристичних маршрутів критичне значення має витривалість коня. Кінь має бути здатним долати 20–30 км на день без ознак перевтоми. Тренування витривалості проводиться поступово, протягом кількох тижнів або місяців, із поступовим збільшенням дистанції та зміною типів алюрів (чергування кроку, рисі та галопу). У методичних рекомендаціях з підготовки коней для прокату та туризму[7] визначаються такі ознаки перевтоми: надмірне потовиділення, часте глибоке дихання, тремтіння м'язів, відмова йти вперед, поява агресивності. Якщо ці ознаки з'являються під час роботи, навантаження слід негайно зменшити.

Важливу роль у розумінні вимог до коней для активного відпочинку відіграють дослідження з етології коней - науки про їхню поведінку. МакГріві П. зазначає, що багато проблем у роботі коней (агресивність, надмірна полохливість, небажання виконувати команди) мають своїм корінням або неправильну підготовку, або жорстоке поводження в минулому. Навіть кінь з непростим характером може бути скоригований за допомогою правильної методики тренінгу. Однак на практиці, особливо в комерційному прокаті, простіше відібрати коней з уже врівноваженим характером, ніж намагатися перевиховати агресивних або надмірно полохливих тварин.

У праці Міллса Д. [21] та МакДоннелла С. аналізується вплив умов утримання на поведінку коней. Довготривале стояння в тісному деннику без моціону часто робить коня збудженим, що вкрай небажано для прокату. Натомість коні, які мають достатній випас (хоча б кілька годин на день), зазвичай спокійніші та краще реагують на команди. Ці дані мають

безпосереднє значення для організації режиму утримання коней у господарствах, що спеціалізуються на кінному туризмі.

Велике значення для підготовки коней має також оцінка їхньої локомоції (рухів). Клейтон Х.М. та Хоббс С.Дж. [23] описують методи виявлення прихованих порушень ходи, які можуть не помічатися неозброєним оком, але при тривалих переходах спричиняти кульгавість. Регулярний огляд коня досвідченим ветеринаром та спостереження за його рухами на різних поверхнях є обов'язковою умовою профілактики травм.

Вимоги до коней можуть дещо відрізнятися залежно від того, для якого саме виду активності їх планується використовувати.

Для прокату найважливішими є спокійний темперамент та безпека, оскільки клієнтами часто є люди без досвіду верхової їзди, включно з дітьми. Такі коні повинні мати підвищену толерантність до непередбачуваних дій вершника, не лякатися різких рухів та гучних звуків. Як зазначає Петренко О.С. [2], у практиці європейських кінних клубів коні для прокату проходять спеціальну психологічну підготовку, яка включає адаптацію до різних шумових подразників, роботу з дітьми та перебування в натовпі.

Для навчальної верхової їзди додатковою вимогою є терплячість до помилок учнів та здатність чітко виконувати команди на всіх аллюрах. Назаренко Г.О. [1] наголошує, що навчальні коні повинні мати добре розвинену пам'ять та здатність до навчання, оскільки вони часто працюють з різними інструкторами та різними методиками. Крім того, такі коні повинні бути стійкими до монотонних навантажень (багаторазове повторення одних і тих самих вправ у манежі).

Для туристичних маршрутів на перший план виходять витривалість, орієнтація на місцевості, толерантність до різних погодних умов (спека, дощ, вітер) та здатність долати перешкоди. Крім того, як зазначає Корольчук Л.В. [13], для тривалих туристичних маршрутів важливе значення має психологічна стійкість коня до тривалої роботи без звичного ритму годівлі та

відпочинку. Коні для туризму повинні також мати досвід ночівлі в польових умовах, що є специфічною вимогою для багатоденних походів.

Важливим аспектом, який тісно пов'язаний з вимогами до коней, є правильний підбір амуніції. Як зазначають фахівці [7], сідло та вуздечка мають бути підібрані індивідуально для кожного коня з урахуванням його анатомічних особливостей. Неправильно підібране сідло може спричинити болі в спині, натертості та навіть серйозні захворювання опорно-рухового апарату.

Для коней, які використовуються в туристичних маршрутах, рекомендується використовувати спеціальні туристичні сидла, які забезпечують більший комфорт вершнику під час тривалого перебування в сидлі. Також важливим є наявність захисного спорядження (нокс, бинти на ноги), яке запобігає травмам кінцівок під час руху пересіченою місцевістю.

Окремим аспектом, який часто недооцінюють, є психологічна сумісність коня та вершника. Дослідження показують, що коні здатні розрізняти емоційний стан людини та реагувати на нього [21]. Невпевненість, страх або агресія вершника можуть передаватися коню, що призводить до погіршення його поведінки. Тому при закріпленні коней за конкретними вершниками (особливо в навчальній їзді) рекомендується враховувати не лише рівень підготовки вершника, але й його психологічну сумісність з конкретним конем.

У практиці провідних кінних клубів Європи практикується так званий «тест-драйв» – перше заняття, під час якого оцінюється, наскільки вершник та кінь підходять один одному. Якщо виникають проблеми, рекомендується змінити коня або вершника. Такий підхід дозволяє уникнути багатьох проблем у майбутньому та забезпечити комфортне навчання.

Узагальнюючи аналіз вимог до коней для прокату, туризму та навчальної верхової їзди, можна зробити наступні висновки. Основними критеріями відбору є врівноважений темперамент, міцне фізичне здоров'я, оптимальний вік (5–15 років), базова виїждженість, досвід роботи в групі та

на різних типах місцевості. Залежно від конкретного виду використання (прокат, навчання, туристичні маршрути) акценти у вимогах зміщуються: для прокату найважливішою є безпека, для навчання – терплячість, для туризму – витривалість. Важливе значення має також правильний підбір амуніції та врахування психологічної сумісності коня та вершника. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку стандартизованих методик оцінки темпераменту коней для рекреаційного використання.

1.4. Основні принципи тренінгу коней верхових порід

Підготовка коня до роботи в будь-якій сфері, чи то спорт, прокат чи туризм, потребує дотримання певних науково обґрунтованих принципів. Тренінг – це не просто фізичне навантаження, а складна система взаємодії людини та тварини, спрямована на розвиток фізичних якостей коня, формування необхідних навичок та підтримання психологічного благополуччя. Аналіз праць Костенка В.І [8], Назаренка Г.О [18] а також зарубіжних досліджень Макліна А [23] та МакГріві ІІ. (2018), Хойшмана Г[27]. дає змогу виокремити ключові принципи, які є фундаментом будь-якої системи тренінгу верхових коней.

Принцип поступовості. Одним із найважливіших принципів тренінгу є поступове збільшення навантажень. Костенко В.І. наголошує, що різке підвищення інтенсивності або тривалості роботи без попередньої підготовки призводить до перевтоми, травм, а також може викликати в коня стійке негативне ставлення до занять. Тренувальний процес має будуватися так, щоб кожне наступне заняття трохи перевищувало попереднє за складністю або обсягом, але цей приріст не повинен бути надто різким.

У сучасній науковій літературі цей принцип отримав назву “прогресивне перевантаження”. Коні, як і люди, адаптуються до фізичних навантажень поступово. Серцево-судинна система, м'язи, суглоби та зв'язки потребують часу, щоб пристосуватися до нових вимог. Наприклад, якщо

планується використовувати коня для довготривалих туристичних переходів (20–30 км на день), тренування слід розпочинати з дистанцій 5–10 км, поступово збільшуючи їх протягом кількох тижнів або місяців.

Принцип систематичності. Тренування мають бути регулярними, а не епізодичними. Назаренко Г.О. зазначає, що нерегулярні заняття не дають бажаного ефекту, оскільки набуті навички швидко втрачаються, а фізична форма коня погіршується. Оптимальним вважається тренувальний режим із 5–6 робочими днями на тиждень та 1–2 днями повного відпочинку для відновлення.

Систематичність означає також дотримання певного розпорядку дня. Коні є тваринами звички, і прогнозований режим годування, тренувань та відпочинку сприяє їхньому психологічному комфорту. Регулярні тренування в один і той самий час дня допомагають коневі швидше налаштуватися на роботу та знижують рівень стресу. Цей аспект особливо важливий для коней, яких використовують у прокаті, де часто відбуваються зміни вершників, – наявність стабільного розпорядку дня допомагає тварині легше переносити інші стресові фактори.

Принцип індивідуального підходу. Кожен кінь має унікальні фізичні та психологічні особливості, тому тренувальний процес має будуватися з урахуванням породи, віку, темпераменту, стану здоров'я та минулого досвіду тварини. Костенко В.І. підкреслює, що те, що добре працює для одного коня, може бути абсолютно неприйнятним для іншого.

Порода коня значною мірою визначає його природні схильності та обмеження. Наприклад, чистокровні верхові коні часто мають більш “гарячий” темперамент і вищу чутливість до подразників, тому робота з ними потребує більшої делікатності та терпіння. Натомість напівкровні породи, як-от українська верхова або ганноверська, зазвичай є більш врівноваженими та краще підходять для навчальної їзди та прокату.

Вік коня також впливає на методику тренувань. Молоді коні (3–4 роки) мають несформований кістковий апарат, тому основна увага в їхньому

тренінгу має бути спрямована на розвиток координації та зміцнення зв'язок, а не на силові навантаження. Дорослі коні (5–12 років) перебувають у розквіті сил і можуть витримувати більш інтенсивну роботу. Коні старшого віку (понад 15 років) потребують полегшеного режиму та ретельного моніторингу стану здоров'я.

Принцип повторюваності. Для закріплення навичок необхідне багаторазове повторення одних і тих самих вправ. Назаренко Г.О. зазначає, що новий навик вважається засвоєним тільки після того, як кінь починає виконувати його без помилок у різних умовах (різні типи місцевості, у присутності інших коней, при зміні вершника). Повторення має бути не механічним, а усвідомленим – тренер має стежити за тим, щоб кінь правильно розумів команду, а не просто реагував на звичні рухи вершника.

У методичних рекомендаціях з підготовки коней для прокату та туризму наголошується, що повторюваність є особливо важливою для відпрацювання навичок безпеки - наприклад, спокійного стояння під час сідлання, правильної зупинки за командою, руху в групі в заданому порядку. Ці навички мають бути доведені до автоматизму, оскільки недосвідчений вершник може не впоратися з керуванням у критичній ситуації.

Врахування психології коня. Сучасні дослідження в галузі етології коней, узагальнені МакЛіном А. та МакГріві П. доводять, що ефективний тренінг неможливий без розуміння природної поведінки коня. Коні – це тварини-втікачі, їхня перша реакція на небезпеку – це втеча. Тому методи, засновані на залякуванні чи фізичному покаранні, не тільки неефективні, а й потенційно небезпечні, оскільки можуть спровокувати панічну реакцію, яка призведе до травми вершника або самого коня[23].

МакЛін та МакГріві пропагують метод позитивного підкріплення, тобто заохочення бажаної поведінки (ласощі, погладжування, голосове схвалення) та ігнорування або м'якої корекції небажаної. Цей підхід дозволяє сформувати довірчі стосунки між конем та людиною, що є основою безпечної роботи в прокаті та туризмі.

Хойшман Г. [27] критикує методи, які змушують коня штучно тримати голову в певному положенні (“rollkur”), що спричиняє біль і стрес. Автор стверджує, що справжній тренінг має будуватися на анатомічних та фізіологічних особливостях коня, а не на насильницькому нав'язуванні бажаної пози. Цей принцип особливо важливий для коней, яких використовують у прокаті, - неправильна техніка тренінгу може призвести до хронічних болів у шиї та спині, що зробить коня непридатним до роботи під вершником.

Принцип “від простого до складного”. Цей принцип тісно пов'язаний із поступовістю та означає, що спочатку коня навчають простим навичкам, а потім поступово переходять до складніших. Костенко В.І. пропонує таку послідовність вивчення команд: спочатку кінь має навчитися рухатися вперед кроком, потім зупинятися, потім повертати, потім прискорюватися до риси, і лише після цього – до галопу. Спробувати навчити коня галопувати до того, як він опанував зупинку та повороти, є не тільки неефективним, а й небезпечним.

Цей принцип застосовується також до роботи на різних типах місцевості. Спочатку коня тренують на рівному знайомому манежі, потім - на відкритому просторі (полі чи лузі), потім - на пересіченій місцевості (лісові стежки, невеликі підйоми), і лише після цього - на складних маршрутах (включно з подоланням перешкод, роботою на крутих схилах тощо).

Жодне тренування не повинне починатися з інтенсивних вправ без попередньої розминки. Назаренко Г.О. зазначає, що розминка (10–15 хвилин кроку з поступовим переходом на рись) дозволяє «розігріти» м'язи, збільшити кровообіг, покращити еластичність зв'язок і сухожилів. Це значно знижує ризик травм під час основної частини тренування.

Аналогічно, тренування не можна різко припиняти – потрібна заминка (10–15 хвилин спокійного кроку), яка дозволяє поступово знизити пульс та дихання коня, запобігти застою крові в м'язах (що призводить до болю та скутості наступного дня). Після заминки коневі потрібно дати можливість

розслабитися (наприклад, «повісити» голову вільно) та відпочити. Також обов'язковим є огляд коня після тренування – перевірка на наявність припухлостей, саден, гарячих копит.

Чергування навантажень та відпочинку. Сучасна наука про тренування коней наголошує на важливості відпочинку м'язи не встигають відновлюватися, накопичується втома, що зрештою призводить до хронічного стресу, зниження імунітету та підвищення ризику травм. МакЛін та МакГріві рекомендують чергувати важкі тренувальні дні з легкими, а також робити 1–2 повних вихідних на тиждень.

Для коней, яких готують до туристичних маршрутів, особливого значення набуває “періодизація” тренувального процесу. Тренування витривалості не можна проводити інтенсивно цілий рік - потрібні фази поступового нарощування навантажень, підтримуючі тренування та періоди активного відпочинку. Це дозволяє не тільки зберегти фізичне здоров'я коня, але й уникнути психічного вигорання, яке часто проявляється у вигляді апатії або невмотивованої агресії.

Хоча загальні принципи тренінгу є універсальними, підготовка коней для прокату та туризму має свою специфіку. На відміну від спортивних коней, де важливі швидкість, сила та точність виконання елементів, для прокату та туризму на перший план виходять надійність, безпека та спокійний норов.

Назаренко Г.О. виділяє кілька напрямів тренінгу, специфічних для коней, яких готують до роботи з туристами:

1. Привчання до різних вершників. Кінь має навчитися спокійно реагувати на те, що вершник може сидіти невпевнено, смикати повіддя, втрачати рівновагу. Для цього під час тренувань з конем почергово працюють різні вершники – більш і менш досвідчені, різної ваги та росту.

2. Робота в групі. Коней привчають рухатися колоною, тримати Подолання перешкод. Коня привчають до різних типів перешкод, які потім долаються з досвідченим вершником.

3. Реакція на несподівані подразники. Коней спеціально привчають поступово, зі збільшенням інтенсивності подразника.

4. Тренування витривалості. Для коней, яких використовують у різних типах рельєфу та ґрунту.

Важливим аспектом тренінгу є постійний контроль за фізичним та психічним станом коня. Костенко В.І. рекомендує регулярно вимірювати частоту пульсу та дихання коня до, під час та після тренування.

Пульс здорового коня в стані спокою становить 28-44 удари на хвилину, дихання 8-16 рухів на хвилину. Під роботою ці показники зростають. Якщо пульс та дихання не повертаються до норми через 15-20 хвилин після завершення роботи, це може свідчити про перевтому або приховане захворювання.

Ознаки хронічної перевтоми, на які слід звертати увагу: зниження апетиту, втрата ваги, тьмяна шерсть, байдужість або, навпаки, підвищена збудливість, погіршення виконання раніше засвоєних команд. За наявності цих ознак навантаження слід зменшити та забезпечити коню додаткові дні відпочинку. Якщо симптоми не минають, потрібна консультація ветеринара.

Узагальнюючи результати аналізу літератури, зроблено наступні висновки. Кінний туризм в Україні має значний потенціал, однак через економічні кризи та відсутність державної підтримки галузь перебуває у стані занепаду. Поголів'я коней скоротилося з понад 700 тисяч до приблизно 70 тисяч голів. Світовий досвід свідчить, що в розвинених країнах рекреаційне використання коней є д(у Німеччині – понад 70%). Основними вимогами до коней для туризму є врівноважений темперамент, міцне здоров'я та базова виїждженість. Тренінг має ґрунтуватися на принципах поступовості та індивідуального підходу. Трагедія загибелі коня Хікстеда на Кубку світу 2011 року підкреслює необхідність наукового обґрунтування навантажень. Таким чином, проведений огляд підтверджує актуальність теми дослідження та її практичне значення для розвитку рекреаційного конярства в Україні

РОЗДІЛ 2

МАТЕРІАЛ, УМОВИ ТА МЕТОДИКА ВИКОНАННЯ РОБОТИ

2.1. Місце та об'єкт досліджень

Кінно-спортивний клуб «Айвенго» розташований у с. Прилиманське Одеського району Одеської області, яке входить до Авангардівської селищної ради. Територія має рівнинний рельєф, знаходиться в межах Причорноморської низовини, висота над рівнем моря – близько 27 м. Клімат помірно-континентальний, степовий, з м'якою зимою та теплим/спекотним літом, властивий Причорноморській низовині.

Загальна площа КСК «Айвенго» становить 4,7 га. На цій території розташована двоповерхова стайня на 16 денників (рис. 2.1), на другому поверсі якої знаходяться роздягальні та кімнати для відпочинку. У стайні також обладнаний амунічник та приміщення для зберігання концентрованих кормів.

Рис. 2.1. Стайня та амунічник КСК "Айвенго"

На території клубу розташовані два відкритих конкурних поля площею 60×20 та 50×20 м з комплектом перешкод (рис. 2.2), манеж «бочка» для роботи на корді та для навчання початківців, а також варки з навісами для вихову коней.

Рис. 2.2. Конкурне поле та манеж "бочка" для роботи на корді

У 5 км від стайні розташовані ліс, мальовничі поля та водойми, що робить заклад привабливим для туристів.

Кінний клуб «Айвенго» надає наступні послуги: навчання верховій їзді (дитячі та дорослі групи), послуги з іпотерапії, кінний туризм, екскурсії, фотосесії. Також коней та спортсменів клубу часто залучають до участі у зйомках художніх фільмів. У клубі регулярно проводяться змагання з конкуру та виїздки для спортсменів різного рівня, а також працює прокат для всіх бажаючих. Окремим напрямом є підготовка коней для дистанційних пробігів.

Об'єктом дослідження є коні верхових і рисистих порід, які використовуються для кінного туризму в кінно-спортивному клубі «Айвенго». Предмет дослідження – технологічні процеси підготовки, утримання, годівлі та експлуатації коней, які застосовуються у сфері активного відпочинку, що пов'язана з кінним туризмом і прокатом коней.

Таким чином, КСК «Айвенго» має сприятливе географічне розташування, розвинену матеріально-технічну базу та різноманітні напрями діяльності, що робить його придатним для проведення дослідження.

2.2. Методика виконання роботи

Аналіз за темою кваліфікаційної роботи проводився у виробничих умовах КСК "Айвенго". В аналізі було використано комплекс загальнонавчальних і спеціалізованих методів. До загальнонавчальних методологій належать: аналіз (для опрацювання наукової літератури та нормативних документів), синтез (для узагальнення отриманих даних), індукція та дедукція (для побудови логічних висновків), а також класифікація (для впорядкування вимог до коней). Спеціальні методи охоплюють зоотехнічні (оцінка характеристик порід, екстер'єру та здоров'я коней), фізіологічні (аналіз впливу фізичних навантажень на організм тварин), хронометражні (вимірювання тривалості роботи, швидкості руху та пройдених дистанцій) Синергетичний підхід до застосування цих методів забезпечує багатостороннє і комплексне вивчення досліджуваного явища, що сприяє отриманню об'єктивних висновків.

Також у дослідженні проведено узагальнення і систематизацію технологічних підходів до підготовки коней для активного відпочинку. Встановлено оптимальні критерії відбору коней залежно від типів рекреаційного використання та розроблено конкретні рекомендації щодо режимів фізичних навантажень, харчування та утримання коней у сфері кінного туризму.

РОЗДІЛ 3

РОЗРАХУНКОВО–ТЕХНОЛОГІЧНА ЧАСТИНА

3.1.Характеристика поголів'я та природного складу коней КСК

“Айвенго”

Для використання в сфері активного відпочинку в КСК "Айвенго" використовують коней наступних порід: чистокровна верхова, орловська рисиста, українська рисис та та шетлендський поні. Характеристика дослідного поголів'я представлена в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Характеристика аналізованого поголів'я коней

№ з/ п	Кличка	Стать	Порода	Вік, років
1	Віола	кобила	Чистокровна верхова	11
2	Фенікс	жеребець	Орловська рисиста	15
3	Арчи	мерін	Тракененська	13
4	Зоря	кобила	Гуцульський	11
5	Локі	жеребець	Українська рисиста	10
6	Оскар	мерін	Ірландський спортивний	13
7	Ельза	Кобила	Будьонівська	14
8	Іриска	кобила	шетлендський поні	10

Отже, за даними таблиці 3.1, аналізоване поголів'я коней у кількості 8 голів є повністю сформованою, зрілою та однорідною групою тварин, що перебувають у періоді повного розквіту сил та старшого робочого віку. Віковий діапазон тварин коливається в межах від 10 до 15 років, а їхній

середній вік становить 12,1 року. Усі представлені коні вже пройшли етапи базового тренування, мають значний досвід використання та вирізняються стабільною психікою. Половина поголів'я перебуває в оптимальному продуктивному віці від 10 до 12 років, що дозволяє ефективно використовувати їх у спорті, племінному розведенні чи роботі без значних обмежень. Інша частина тварин належить до старшої вікової групи від 13 до 15 років, що вимагає уважнішого контролю за рівнем фізичних навантажень, станом суглобів та якістю годівлі. Загалом група є високопрацевдатною, проте через відсутність молодняка господарству в майбутньому знадобиться поступове оновлення поголів'я.

Орловська та українська рисисті породи є вітчизняними надбаннями. Коні цих порід мають спокійніший характер, що робить їх придатними для навчання початківців та дитячих груп. Шетлендський поні, незважаючи на невеликий зріст, має міцну статуру і використовується для найменших відвідувачів клубу.

Рис. 3.1. Кобила Віола чистокровної верхової породи, 2016 р.н.

Чистокровна верхова порода, яку також називають англійською чистокровною, є однією з найвідоміших і найпоширеніших верхових порід у світі. Вона була виведена в Англії в XVII–XVIII століттях шляхом схрещування місцевих англійських кобил зі східними жеребцями –

арабськими, туркменськими та берберійськими. Основою породи стали три жеребці-засновники: Байерлі Терк, Дарлі Арабіан та Годольфін Арабіан, від яких ведуть свій родовід усі сучасні чистокровні верхові коні.

За зовнішнім виглядом чистокровний верховий кінь має суху, гармонійну, дещо видовжену статуру. Голова легка та суха, з прямим профілем, довгими тонкими вухами та великими виразними очима. Шия довга, тонка, добре вигнута. Холка висока та добре розвинена. Спина пряма, середньої довжини. Поперек мускулистий. Круп довгий, дещо скошений, з високо поставленим хвостом. Груді глибокі, але не надто широкі. Кінцівки довгі, сухі, з добре розвиненими суглобами та міцними копитами. Висота в холці становить 160–170 см.

Темперамент коней цієї породи енергійний, живий. Вони відрізняються високою витривалістю, швидкістю та реактивністю. Завдяки своїм фізичним якостям чистокровні верхові коні є неперевершеними у скачках, конкурі, триатлоні. Вони здатні долати великі відстані на високій швидкості, мають відмінну координацію рухів та стрибкові здібності.

Енергійний темперамент чистокровних верхових коней обумовлює необхідність їх роботи з досвідченим вершником. Для початківців ця порода є мало придатною через схильність до норовистості та потребу в твердому, але водночас м'якому керуванні. За умов належного тренування та догляду такі коні виявляють відданість партнеру та досягають високих спортивних результатів.

В КСК «Айвенго» чистокровні верхові коні використовуються переважно для туристичних маршрутів та прогулянок для досвідчених вершників, а також для участі у змаганнях з конкуру. Завдяки своїй витривалості вони здатні долати довгі дистанції.

Рис. 3.2 Жеребець Фенікс орловської рисистої породи 2011 р.н.

Орловська рисиста є однією з найвідоміших вітчизняних порід коней, яка отримала світове визнання завдяки своїй красі, витривалості та унікальним рисистим якостям. Порода була виведена в Російській імперії графом Олексієм Орловим у другій половині XVIII століття на Хреновському кінному заводі (Воронезька губернія). Це перша заводська порода, виведена в Росії шляхом складного схрещування арабських, данських, голландських та інших порід з подальшим тривалим відбором.

За зовнішнім виглядом орловська рисиста має гармонійну, витончену статуру, яка поєднує в собі силу, грацію та благородство. Голова середнього розміру, суха, з прямим профілем, живими очима та тонкими рухливими вухами. Шия довга, добре вигнута. Холка помірно висока. Спина пряма, міцна, середньої довжини. Поперек широкий, мускулистий. Круп довгий, дещо скошений. Груді глибокі, широкі. Кінцівки сухі, міцні, з правильними копитами. Висота в холці становить 155–165 см.

Найхарактернішою ознакою породи є масть. Переважна більшість орловських рисистів мають сіру масть різних відтінків – від світло-сірої до темно-сірої, часто з "яблуками" (більш темними плямами на світлому фоні). Зустрічаються також вороні та руді коні, але вони є великою рідкістю і тому особливо цінуються. Характерною особливістю породи є густа, довга, часто хвиляста грива та хвіст сірого забарвлення.

Орловські рисиста и мають врівноважений темперамент. Вони відрізняються добрим, спокійним характером, легким контактом з людиною та високою працездатністю. Завдяки витривалості та невибагливості ці коні добре адаптуються до різних кліматичних умов утримання.

Орловські рисиста и здатні тривалий час рухатися плавною рисою без ознак втоми, що є характерною особливістю серед важкоупряжних порід. Завдяки цій якості вони використовуються не тільки в рисистих бігах, а й у кінному туризмі, сільському господарстві та навчальній верховій їзді.

В КСК «Айвенго» орловські рисисті використовуються для навчальної верхової їзди, прогулянок туристичними маршрутами помірної складності та для вершників-початківців. Плавна рись та спокійний темперамент користуються високою популярністю цих коней серед відвідувачів клубу. Їхня витривалість дозволяє використовувати їх для багатогодинних прогулянок без перевтоми.

Рис. 3.3 Жеребець Локі української рисистої породи 2016 р.н.

Українська рисиста – це нова вітчизняна порода коней, яка була офіційно затверджена Міністерством аграрної політики України у 2024 році. Над створенням породи фахівці працювали близько 30 років, починаючи з 1990-х років. В основу селекційної роботи були покладені вітчизняні рисисті

коні з використанням методів цілеспрямованої селекції та схрещування з американською стандартбредною та французькою рисистою породами.

За зовнішнім виглядом український рисиста має міцну, суху конституцію з вираженим гармонійним типом статури. Голова середнього розміру, суха, пропорційна, з прямим профілем. Шия середньої довжини, з добре розвиненою мускулатурою, що дозволяє коню довго тримати правильну поставу під час руху. Плече довге, косо поставлене, що забезпечує вільний виніс передніх кінцівок. Спина пряма, міцна, середньої довжини. Поперек коротка, пряма. Круп середньої довжини, нормального нахилу. Кінцівки сухі, міцні, з правильними копитами.

Масть у українських рисиста ів переважно темна: гніда, ворона, руда. Сіра масть зустрічається рідше. Висота в холці становить 155–165 см.

Характер українських рисистих енергійний, але водночас доброзичливий та лагідний. Вони добре адаптовані до різних кліматичних умов України, невибагливі в утриманні, але при цьому демонструють високу працездатність та витривалість. Завдяки своєму спокійному норову та плавному алюру (рись) вони добре підходять для кінного туризму, навчальної верхової їзди та прогулянок. Їзда на рисі не втомлює вершника, що робить цих коней популярними серед туристів-початківців.

В КСК «Айвенго» українські рисисті використовуються для туристичних маршрутів, прогулянок та навчання верховій їзді.

Рис. 3.4 кобила Шетлендський поні Іриска 2014 р.н.

Шетлендський поні – одна з найвідоміших та найменших порід поні у світі. Батьківщиною цієї породи є Шетлендські острови, розташовані на північний схід від Шотландії в Північному морі. Це міцні, компактні тварини, які століттями формувалися в суворих умовах острівного клімату, що зробило їх надзвичайно витривалими та невибагливими.

За зовнішнім виглядом шетлендський поні має невелику, пропорційну голову з широким чолом, маленькими акуратними вухами та прямим носом. Грива та хвіст дуже густі, довгі, часто хвилясті – це характерна ознака породи. Шия коротка, але міцна та мускулиста. Спина коротка і широка, що робить коня зручним для вершника. Кінцівки короткі, але дуже міцні, з витривалими копитами, здатними витримувати значні навантаження. Висота в холці стандартно не перевищує 107 см.

Масть може бути будь-якою: гніда, ворона, руда, сіра, чала, солова, бура, ряба, а також у яблуках. Найпоширенішими є темні масті та сіра в яблуках.

Характер у шетлендських поні доброзичливий, але вони можуть бути впертими, особливо якщо відчувають невпевненість вершника. Вони дуже розумні та кмітливі, добре адаптуються до різних умов утримання. Завдяки своїй витривалості та міцному здоров'ю вони чудово підходять для роботи з дітьми – їхній маленький зріст не лякає малюків, а широка спина робить посадку комфортною та безпечною.

У КСК «Айвенго» шетлендський поні використовується для навчання дітей верховій їзді, найменших відвідувачів клубу (віком 3-7 років), а також для іпотерапії та фотосесій.

Аналіз світового досвіду показав, що в розвинених країнах рекреаційне використання коней є домінуючим (у Німеччині – понад 70%). В Україні цей показник значно нижчий, що свідчить про величезний потенціал для розвитку. Впровадження запропонованих рекомендацій дозволить не лише

підвищити якість послуг, але й забезпечити економічну ефективність діяльності кінних клубів.

3.2.Аналіз технології утримання і годівлі коней в умовах КСК «Айвенго»

Ефективність використання коней у кінному туризмі та прокаті значною мірою залежить від умов їх утримання, годівлі та догляду. Тому в ході дослідження було проведено детальний аналіз технології утримання та годівлі коней у КСК «Айвенго».

У КСК «Айвенго» використовується стійлово-пасовищна система утримання. Коні знаходяться в просторах денниках стайні, а також регулярно отримують моціон на вигульних майданчиках та пасовищі.

Стайня клубу є цегляною двоповерховою спорудою, розрахованою на 16 денників. Денники мають площу 9–12 м², що відповідає зоогігієнічним нормам. Кожен денник обладнаний годівницею для сіна та концентрованих кормів, а також автопоїлкою з постійним доступом до чистої води. Підстилка – солом’яна; її заміна проводиться щодня.

На другому поверсі стайні знаходяться роздягальні для відвідувачів, кімнати відпочинку для персоналу. На території клубу також є амунічник для зберігання сідел, вуздечок, попон та іншого спорядження.

Таблиця 3.2

Назва???????????????

Показник		Фактичне значення	Нормативне значення
Температура взимку, °С	повітря	+8...+12	+5...+12
Температура влітку, °С	повітря	+18...+24	+15...+22

Відносна вологість повітря, %	60–70	60–75
Кратність вітрообміну, раз/год	4-8	3-6
Освітленість	Природне + штучне (LED)	не менше 100 люкс
Рівень шуму дБ	44-45	До 70

Показники мікроклімату СК «Айвенго»

Проведені дослідження показали, що показники мікроклімату в стайні КСК «Айвенго» (температура повітря взимку +8...+12 °С, влітку +18...+24 °С, відносна вологість 60–70 %, кратність повітрообміну 4–5 разів на годину, освітленість не менше 100 люкс, рівень шуму 45–55 дБ) в цілому відповідають зоогігієнічним нормам, рекомендованим Мельником Ю.Ф. для утримання коней. Вимірювання проводилися згідно з загальноприйнятими методиками з використанням сертифікованих приладів (психрометр, анемометр, люксметр, шумомір), що забезпечує достовірність отриманих результатів.

Раціон годівлі коней у клубі (сіно 8–10 кг, овес 3–4 кг, комбікорм 1–2 кг, висівки 0,5 кг, морква 1–2 кг на добу) є збалансованим і відповідає фізіологічним потребам тварин при рекреаційному використанні. Згідно з рекомендаціями Кравціва Р.Й., основу раціону повинні становити грубі корми (сіно), а концентрати додаються залежно від інтенсивності навантажень. Вільний доступ до води та солі-лизунця забезпечує нормальний водно-сольовий обмін, що є особливо важливим для коней, які використовуються в туристичних маршрутах.

Таким чином, умови утримання та годівлі коней у КСК «Айвенго» створюють належну основу для підтримання їхнього здоров'я та працездатності [9].

Приблизний добовий раціон годівлі для дорослого коня, який використовується в кінному туризмі та прокаті, наведений у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Добовий раціон годівлі коня в КСК «Айвенго»

Вид корму	Кількість кг
Сіно (злаково-бобове)	8–10
Овес	3–4
Комбікорм	1–2
Висівки пшеничні	0,5

Морква (кормова)	1–2
Сіль-лизунець	вільно
Вода питна	без обмежень

Дані таблиці 3.3 свідчать про те, що добовий раціон годівлі коня в КСК «Айвенго» є збалансованим і враховує інтенсивність використання тварин [4]. Основним грубим кормом є сіно злаково-бобових трав (8–10 кг), що забезпечує нормальне функціонування травної системи. Концентровані корми (овес 3–4 кг, комбікорм 1–2 кг) дозуються залежно від рівня навантажень [7]. Наявність висівків, моркви, солі-лизунця та води без обмежень сприяє підтриманню здоров'я та високої працездатності коней [3]. Такий раціон є типовим для господарств, що спеціалізуються на кінному туризмі та прокаті [1]

Таблиця 3.4

Режим годівлі коней у КСК «Айвенго»

Годівля	Час	Вид корму
1-ша годівля	7:00	Сіно

2 -га годівля	10:00	Овес, комбікорм, висівки
3-тя годівля	13:00	Сіно
4 -та годівля	16:00	Сіно
5 -та годівля	19:00	Овес, комбікорм, висівки
6 -та годівля	22:00	Сіно

Коні в КСК «Айвенго» отримують щоденний моціон. У теплу пору року тривалість виходу на пасовищі або виходу на майданчик становить 6–8 годин, у холодну – 3–4 години. Виходні майданчики обладнані навісами, які захищають тварин від вітру, дощу та снігу, що відповідає зоогігієнічним вимогам.

У клубі регулярно проводиться ветеринарний огляд коней, планові щеплення (проти сказу, грипу, правця), дегельмінтизація двічі на рік, а також догляд за копитами (розчистка та ковка за потребою). У стайні є ветеринарна аптечка з необхідними препаратами для надання першої допомоги.

Проведений аналіз технології утримання та годівлі коней у КСК «Айвенго» дозволяє зробити наступні висновки:

1. Умови утримання (наявність просторих денників, автопоїлок, якісної підстилки) відповідають зоогігієнічним нормам. Показники мікроклімату стайні (температура, вологість, повітрообмін, освітленість, рівень шуму) знаходяться в межах норми.

2. Годівля коней є збалансованою, раціони включають достатню кількість сіна (8–10 кг) та концентрованих кормів (овес 3–4 кг, комбікорм 1–2 кг), що відповідає рекомендаціям Кравцова Р.Й. та методичним рекомендаціям з підготовки коней для прокату та туризму.

3. Регулярний вигул та ветеринарний контроль сприяють підтриманню здоров'я та працездатності коней, що особливо важливо для тварин, які використовуються в прокаті та туризмі [9].

Отже, технологія утримання та годівлі коней у КСК «Айвенго» може бути визнана задовільною та такою, що забезпечує належний рівень благополуччя тварин.

3.3. Критерії відбору коней для прокату та туризму

Успішна діяльність кінно-спортивного клубу в сфері кінного туризму та прокату неможлива без правильного відбору коней. Вимоги до коней, які використовуються для активного відпочинку, суттєво відрізняються від вимог до спортивних коней. Тому в ході дослідження було проаналізовано основні критерії, за якими відбирають коней для прокату та туристичних маршрутів у КСК «Айвенго».

Найважливішим критерієм відбору коня для прокату є його врівноважений спокійний характер. Кінь, який працює з туристами (особливо з початківцями), не повинен проявляти агресію (кусатися, бити копитами), бути надмірно полохливим або норовистим. Перевага надається тваринам з доброзичливим ставленням до людей, толерантністю до непередбачуваних дій недосвідченого вершника та спокійною реакцією на гучні звуки та сторонні предмети.

У КСК «Айвенго» для роботи з туристами та новачками використовуються коні з доброзичливим, врівноваженим характером. Для дитячих груп та іпотерапії залучаються найбільш спокійні коні, які мають досвід роботи з дітьми (шетлендський поні, орловський рисиста).

Оптимальний вік коня для використання в прокаті та туризмі становить 5–15 років. Коні молодшого віку мають несформовану нервову систему та кістковий апарат, що робить їх менш надійними. Коні старшого віку (понад 15 років) можуть мати хронічні захворювання та знижену витривалість, тому

вони використовуються лише для легких прогулянок або навчання з невеликими навантаженнями.

У КСК «Айвенго» молоді коні віком 5–7 років проходять тренування та підготовку до роботи. Дорослі коні віком 8–12 років використовуються для туристичних маршрутів, прокату та навчання. Старші коні віком 13–15 років залучаються до прогулянок з початківцями. Коні похилого віку (понад 15 років) використовуються лише для легких прогулянок та іпотерапії.

Кінь для прокату та туризму повинен мати:

- міцний кістяк та здорові суглоби;
- здорові копита без тріщин та наростів;
- добре розвинений опорно-руховий апарат для тривалого руху різними поверхнями;
- відсутність хронічних захворювань (захворювань органів дихання, кульгавості, шкірних хвороб)

Таблиця 3.5

Відбір коней для прокату та кінного туризму КСК «Айвенго»

Кличка	Віола	Локі	Фенікс	Іриска
Порода коня	Чистокровна верхова	Українська рисиста	Орловська рисиста	Шетлендськ ий поні
Стать та вік	11 р. кобила	10 р., жеребець	15 р. жеребець	10 р., кобила
Клінічний стан	Клінічно здорова, без екстер'єрних вад	Клінічно здорова, травми відсутні	Клінічно здоровий	Клінічно здорова
Тип вищої нервової діяльності	Сильний, рухливий, неврівноважени	Сильний, урівноважен ий, рухливий	Сильний, урівноважен ий	Інертний, спокійний (флегматик)

	й (холерик)	(сангвінік)	(сангвінік)	
Технологічна витривалість, км	До 25 (висока)	До 20 (середня)	До 15 (задовільна)	До 8 (обмежена)
Рівень спеціальної підготовки	Високий (професійний)	Базовий (достатній)	Базовий (достатній)	Початковий (спеціалізований)
Напрямок господарського використання	Швидкісний туризм під досвідченими вершниками	Базовий прокат, польові туристичні маршрути	Навчальний верхової їзди, аматорський спорт	Дитячий прокат, сеанси, іпотерапії

Проведена оцінка чотирьох коней КСК «Айвенго» за комплексом критеріїв (порода, вік, здоров'я, тип нервової діяльності, витривалість, рівень підготовки) дозволяє зробити наступні висновки.

Віола (чистокровна верхова, 12 років) має високу витривалість (до 25 км) та професійний рівень підготовки, але холеричний темперамент потребує досвідченого вершника. Тому вона використовується для швидкісного туризму.

Локі (українська рисиста, 10 років) є сангвініком, має середню витривалість (до 20 км) та достатній рівень підготовки, що робить її універсальною для базового прокату та польових туристичних маршрутів.

Фенікс (орловська рисиста, 5 років) – молодий кінь зі спокійним характером та задовільною витривалістю (до 15 км). Використовується для навчання верхової їзди та аматорського спорту.

Іриска (шетлендський поні, 12 років) є флегматиком, що ідеально підходить для роботи з дітьми. Її витривалість обмежена (до 8 км), тому вона використовується для дитячого прокату та іпотерапії.

Таким чином, всі коні відповідають критеріям відбору та ефективно використовуються за призначенням.

Таблиця 3.6

Характеристика коней КСК «Айвенго» для прокату та туризму

Віола	Чистокровна верхова, кобила, 11 років	енергійна, витривала (до 25 км), для досвідчених
Локі	Українська рисиста, жеребець 10 років	Енергійний, витривалий, (денний маршрут до 20 км); використовується для кінного туризму та прокату

Продовження таблиці 3.6

Фенікс	Орловська рисиста, жеребець, 5 років	Спокійний, врівноважений, витривалий (маршрут до 15 км); використовується на навчання верхової їзди
Іриска	Шетлендський поні, кобила, 12 років	Флегматична, спокійна, підходить для роботи з дітьми та проведення сеансів іпотерапії

Отже, аналіз таблиці 3.6 показує, що коні КСК «Айвенго» мають різні індивідуальні особливості, що визначає їх призначення. Чистокровна верхова Віола (12 років) є енергійною та витривалою (до 25 км), тому використовується для туризму з досвідченими вершниками. Українська рисиста Локі (10 років) також витривала (до 20 км) і підходить для туризму та прокату. Орловський рисиста Фенікс (5 років) має спокійний характер, тому використовується для навчання верховій їзді. Шетлендський поні Іриска (12 років) є флегматичною та спокійною, що робить її підходящою для роботи з дітьми та іпотерапії.

Таким чином, всі коні клубу відповідають критеріям відбору для прокату та туризму та ефективно використовуються за призначенням.

3.4. Оптимізація навантажень та режиму використання коней для активного відпочинку

Правильне дозування фізичних навантажень та раціональна експлуатація коней є запорукою збереження їхнього здоров'я, високої працездатності та довголіття. У ході дослідження було проаналізовано режими роботи коней у КСК «Айвенго», їхнє навантаження під час туристичних маршрутів та запропоновано шляхи оптимізації.

У КСК «Айвенго» коні використовуються для наступних видів діяльності:

- прокат (прогулянки в манежі або на території клубу тривалістю 30–60 хв);
- туристичні маршрути (прогулянки за межами клубу тривалістю від 1 до 6 годин);
- навчальна верхова їзда (заняття в манежі з інструктором);
- іпотерапія (заняття з дітьми, що мають особливі потреби).

Розподіл робочого часу коней за видами діяльності наведено в табл.

3.7.

Таблиця 3.7

Режим роботи коней у КСК «Айвенго»

Вид діяльності	Тривалість одного заняття	Кількість занять на день	Вихідні дні на тиждень
Прокат (початківці)	30-40 хв	2-3	1
Прокат (досвід.)	45-60 хв	2	1
Туристичні маршрути	1 – 6 год	1	2 (після довгих маршрутів)
Навчальна їзда	40 – 60 хв	2-3	1
Іпотерапія	20-30 хв	2	1

Отже, таблиця 3.7 показує, що режими роботи коней у КСК «Айвенго» диференціюються залежно від виду діяльності. Для прокату початківців тривалість заняття становить 30–40 хвилин (2–3 заняття на день), для досвідчених вершників – 45–60 хвилин (2 заняття на день). Туристичні маршрути тривають 1–6 годин (1 заняття на день) з двома вихідними після довгих маршрутів. Навчальна їзда та іпотерапія мають щадний режим (20–60 хвилин, 2–3 заняття на день) з одним вихідним на тиждень.

Таким чином, режими роботи коней у клубі відповідають фізіологічним нормам та забезпечують належний відпочинок тварин.

Таблиця 3.8

Оптимальні параметри навантажень у КСК «Айвенго»

Тип коня(5 -7 років)	Максимальна тривалість маршруту, год	Максимальна відстань, км	Рекомендований алюр	Зупинки для відпочинку
Молоді коні(8 – 12 років)	2 - 3	10 - 15	Крок, легка рись	Кожні 40 – 50 хв
Дорослі коні(13 – 15 років)	4 - 6	20 - 30	Крок, рись, короткий галоп	Кожні 60 хв
Старші коні (13-15 років)	3 - 4	15 -20	Крок, легка рись	Кожні 40 – 50 хв
Коні похилого віку (>15)	1 - 2	5 -10	Крок	Кожні 30 – 40 хв

Для кінного туризму найбільш важливим є дозування навантажень під час тривалих маршрутів. У КСК «Айвенго» практикуються маршрути різної складності та тривалості.

Для різних типів коней у КСК «Айвенго» рекомендуються наступні параметри навантажень:

для молодих коней (5–7 років) – максимальна тривалість маршруту 2–3 години, відстань 10–15 км, алюр – крок та легка рись, зупинки кожні 40–50 хвилин;

для дорослих коней (8–12 років) – максимальна тривалість маршруту 4–6 годин, відстань 20–30 км, алюр – крок, рись, короткий галоп, зупинки кожні 60 хвилин;

для старших коней (13–15 років) – максимальна тривалість маршруту 3–4 години, відстань 15–20 км, алюр – крок та легка рись, зупинки кожні 40–50 хвилин;

для коней похилого віку (понад 15 років) – максимальна тривалість маршруту 1–2 години, відстань 5–10 км, алюр – лише крок, зупинки кожні 30–40 хвилин.

Окрім дотримання оптимальних параметрів навантажень, важливе значення для розвитку кінного туризму має наявність обладнаних туристичних маршрутів. У КСК «Айвенго» розроблено маршрути різної протяжності та складності, які проходять мальовничими місцями Одеського району. Схеми маршрутів та їх детальний опис наведено нижче.

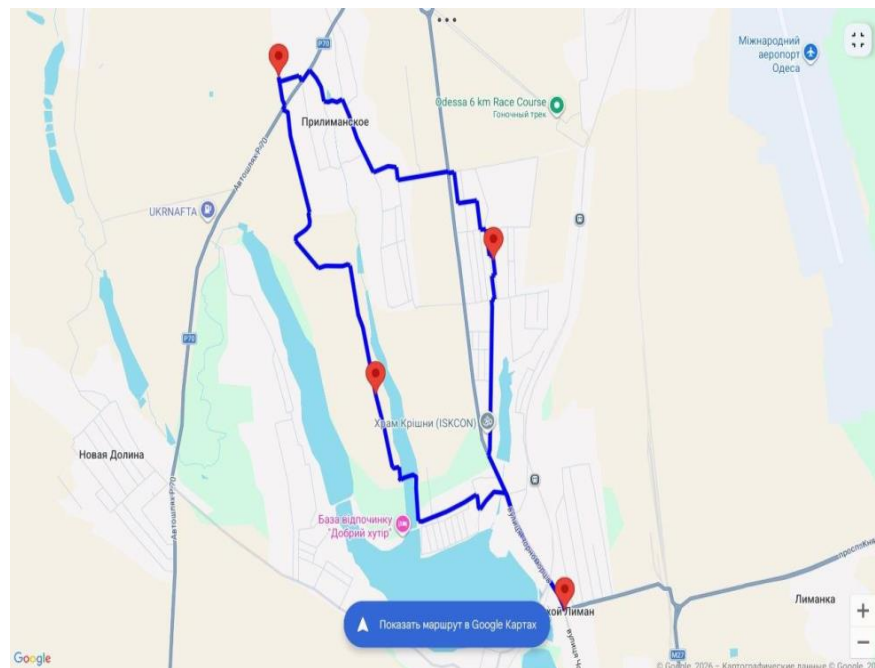

Рис. 3.5. Схема туристичного маршруту «Лиманський» КСК «Айвенго»

Найпопулярнішим маршрутом у КСК «Айвенго» є маршрут «Лиманський», який проходить мальовничими місцями вздовж берега Сухого Лиману та через лісові масиви. Протяжність маршруту становить 15 км, а тривалість – 2,5–3 години. Рівень складності оцінюється як середній, тому маршрут підходить для вершників, які впевнено тримаються в сідлі. Покриття маршруту включає ґрунтові дороги, лісові стежки, піщаний берег

та невелику ділянку асфальту. На шляху трапляються невеликі підйоми та спуски, а також можливе подолання канами або струмка. Зупинки для відпочинку коней та вершників передбачені через кожні 40–50 хвилин.

Опис маршруту «Лиманське кільце»:

Протяжність: 15 км

Тривалість: 2,5–3 години (з зупинками)

Рівень складності: середній (рекомендується для вершників, які впевнено тримаються в сідлі)

Покриття: ґрунтова дорога, лісова стежка, піщаний берег, асфальт (невелика ділянка)

Основні локації: КСК «Айвенго» → с. Прилиманське → берег Сухого лиману → місце відпочинку (водопій) → лісова стежка → повернення

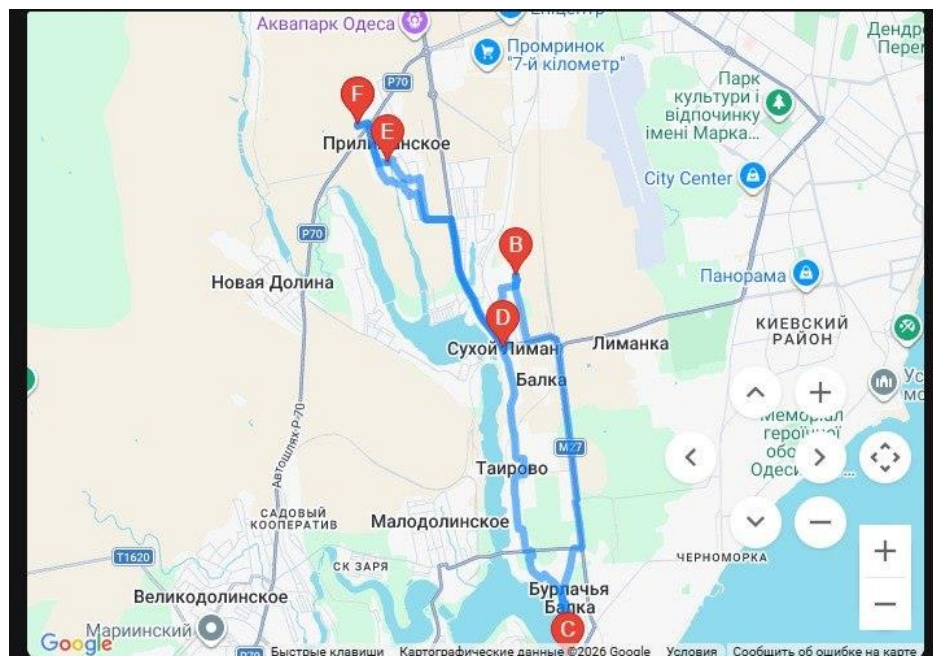

Рис 3.6 Схема маршруту «Причорноморський» КСК «Айвенго»

Крім маршруту «Лиманське кільце», для туристів КСК «Айвенго» може бути запропонований також маршрут «Причорноморський», який проходить в напрямку узбережжя Чорного моря. Цей маршрут є більш тривалим та підходить для досвідчених вершників, які впевнено тримаються в сідлі та мають навички подолання різних типів місцевості.

Маршрут «Причорноморський» починається від території КСК «Айвенго» в с. Прилиманське. Перші 0,5 км проходять вулицею села до виїзду на польову дорогу. Далі маршрут пролягає ґрунтовою дорогою через поля до Сухого лиману. Протяжність цієї ділянки становить 5 км.

Після цього маршрут виходить до узбережжя Сухого лиману, де вершини рухаються піщаним берегом. Довжина піщаної ділянки становить 7 км. Це найбільш вимоглива частина маршруту, оскільки рух по піску потребує від коня додаткових зусиль. Швидкість руху на цій ділянці рекомендується зменшити до спокійного кроку, уникаючи рисі та галопу, щоб не перевантажувати суглоби коня.

Через 5 км піщаного берега маршрут проходить повз мальовничу оглядову точку, звідки відкривається вид на Чорне море. Це місце є головним орієнтиром та зручною локацією для зупинки. Біля оглядової точки вершини роблять зупинку на 30–40 хвилин для відпочинку, фотосесії та водопою коней.

Після зупинки маршрут продовжується вздовж узбережжя Чорного моря (3 км), а потім повертає в бік Сухого лиману. Повернення відбувається тією ж піщаною дорогою (7 км) та польовою дорогою (5 км) назад до села. Останні 0,5 км маршруту проходять вулицею с. Прилиманське до фінішу в КСК «Айвенго».

Покриття маршруту є змішаним: ґрунтові дороги, піщаний берег, степові стежки, невеликі підйоми та спуски. Піщані ділянки потребують від коня додаткових зусиль, тому маршрут рекомендується для досвідчених, витривалих коней віком 8–12 років.

Зупинки для відпочинку передбачені через кожні 60 хвилин руху. Під час зупинок коні отримують воду та відпочинок. Рекомендована швидкість руху на ґрунтових дорогах – крок та легка рись (8–10 км/год), на піщаних ділянках – лише спокійний крок (5–7 км/год).

Для проходження маршруту «Причорноморський» рекомендується використовувати досвідчених коней зі спокійним, врівноваженим

темпераментом та високою витривалістю. Найкраще підходять чистокровні верхові коні та українські рисисті віком 8–12 років. Перед маршрутом необхідно перевірити стан копит коня (наявність тріщин, наростів) та наявність підков.

- протяжність: 25 км *з маленької!*
- ривалість: 5–6 годин (з зупинками)
- рівень складності: високий (рекомендується для досвідчених вершників)
- покриття: ґрунтова дорога, піщаний берег, степові стежки, невеликі підйоми та спуски

Основні локації: КСК «Айвенго» → с. Прилиманське → Сухий лиман → узбережжя Чорного моря → місце відпочинку → повернення

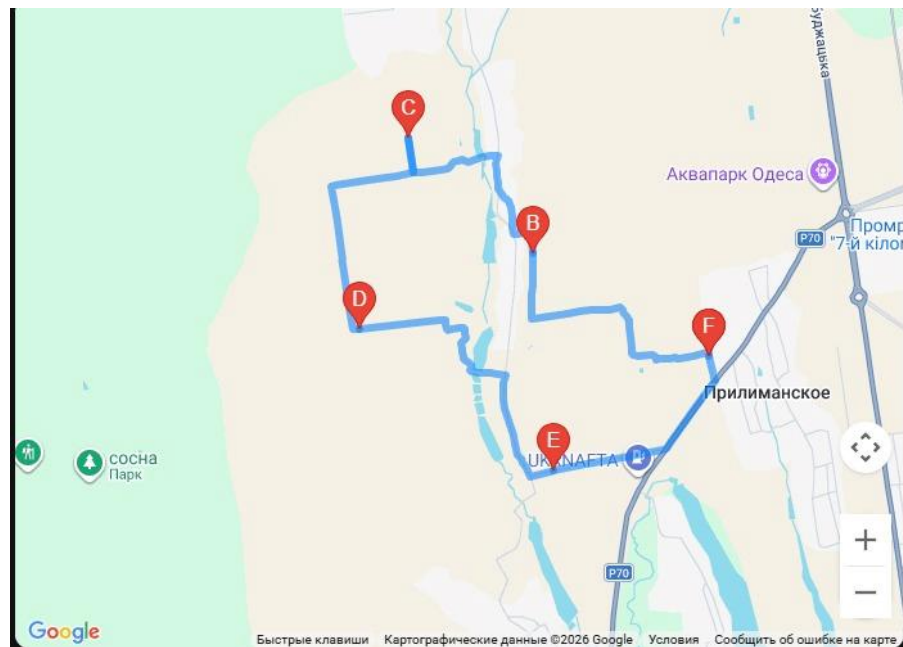

Рис 3.7 Туристичний маршрут «Степовий» в околицях КСК «Айвенго»

Маршрут починається від території КСК «Айвенго» в с. Прилиманське. Перші 0,5 км проходять вулицею села до виїзду на польову дорогу. Далі маршрут пролягає рівною ґрунтовою дорогою через поля, які з обох боків оточені степовою рослинністю. Протяжність цієї ділянки становить 2 км. Потім дорога переходить у степову ділянку довжиною 3 км, де вершники рухаються степовою стежкою.

Через 1 км після початку степової ділянки маршрут проходить повз старий вітряк, який є головним орієнтиром на маршруті. Біля вітряка вершники повертають у зворотному напрямку. Повернення відбувається тією ж степовою дорогою (2 км), а потім польовою дорогою (2 км) назад до села. Останні 0,5 км маршруту проходять вулицею с. Прилиманське до фінішу в КСК «Айвенго».

Покриття маршруту є рівномірним: переважають ґрунтові та степові дороги без крутих підйомів, спусків та перешкод. Це робить маршрут безпечним для копит коней та комфортним для недосвідчених вершників. Піщані, кам'янисті ділянки та асфальт на маршруті відсутні.

Через невелику тривалість маршруту окремі зупинки для відпочинку не передбачені. Однак за бажанням вершників можна зробити коротку зупинку біля вітряка тривалістю 5–10 хвилин для фотосесії або відпочинку. Рекомендована швидкість руху на всьому маршруті – спокійний крок (5–7 км/год). Риси та галоп не рекомендуються через те, що маршрут призначений для початківців.

Для проходження маршруту «Степовий» рекомендується використовувати коней зі спокійним, врівноваженим темпераментом. Для дітей найкраще підходить шетлендський поні, який має невеликий зріст та доброзичливий характер. Для дорослих початківців рекомендується використовувати орловських або українських рисистих, які мають плавну рись та спокійний норов.

Маршрут «Степовий» є ідеальним вибором для першого знайомства з конем, дитячих днів народження, сімейних прогулянок, а також для відпочинку без значних фізичних навантажень. Його перевагами є безпечне покриття, відсутність перешкод, коротка тривалість та мальовничі краєвиди степової місцевості. Вартість такої прогулянки є нижчою порівняно з довшими маршрутами, що робить її доступною для ширшого кола клієнтів.

- протяжність: 9 км
- тривалість: 1,5–2 години (з можливістю короткої зупинки)

- рівень складності: низький (рекомендується для початківців та дітей)
- покриття: ґрунтова дорога, степова стежка (без крутих підйомів, спусків та перешкод)
- Основні локації: КСК «Айвенго» → с. Прилиманське → виїзд на польову дорогу → степова ділянка → старий вітряк (орієнтир для повороту) → повернення тим самим маршрутом.

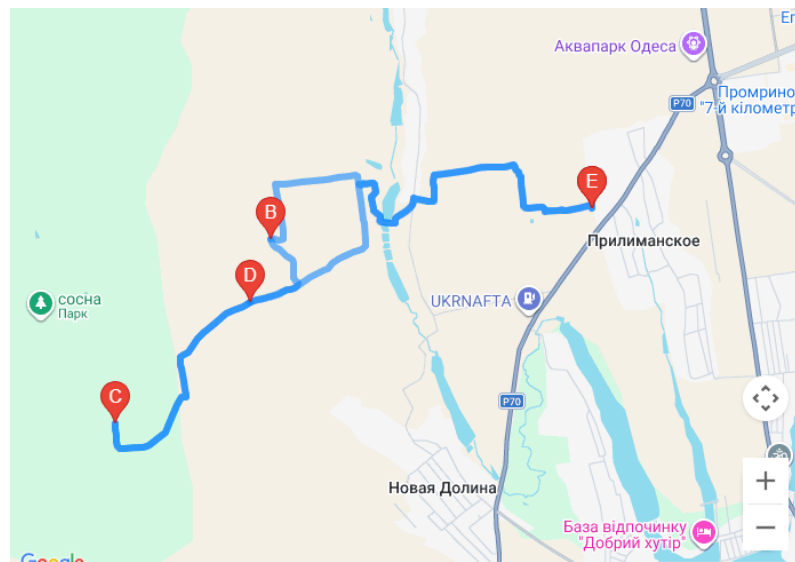

Рис 3.8 Туристичний маршрут «Лісове озеро» в околицях КСК «Айвенго»

Маршрут «Лісове озеро» починається від території КСК «Айвенго» в с. Прилиманське. Перші 0,5 км проходять вулицею села до виїзду на польову дорогу. Далі маршрут пролягає рівною ґрунтовою дорогою через поля, які з обох боків оточені степовою рослинністю. Протяжність цієї ділянки становить 3 км.

Потім маршрут в'їжджає в лісовий масив. В'їзд у ліс триває 0,5 км, після чого починається лісова стежка. Довжина лісової стежки становить 4 км. Це вузька стежка, яка петляє між деревами, тому коні повинні рухатися один за одним без обгонів. Покриття стежки – ґрунт, вкритий лісовою підстилкою (листя, хвоя), подекуди трапляються коріння дерев. Швидкість руху на цій ділянці рекомендується зменшити до спокійного кроку.

Через 3 км після в'їзду в ліс маршрут виходить до невеликого лісового озера, яке є головною локацією маршруту. Біля озера вершники роблять зупинку на 40 хвилин для відпочинку, фотосесії та водопою коней. Берег озера трав'янистий, що є безпечним для копит коней.

Після зупинки повернення відбувається тією ж лісовою стежкою (4 км), потім польовою дорогою (3 км) назад до села. Останні 0,5 км маршруту проходять вулицею с. Прилиманське до фінішу в КСК «Айвенго».

Покриття маршруту є змішаним: ґрунтові дороги, лісова стежка з природними нерівностями. На лісовій стежці можливі невеликі природні перешкоди (повалені дерева, канави, неглибокі струмки), які можна подолати кроком. Це робить маршрут більш цікавим, але потребує уважності від вершника.

Зупинки для відпочинку передбачені через кожні 50–60 хвилин руху. Біля озера передбачена тривала зупинка (40 хвилин), під час якої коні отримують воду та відпочинок. Рекомендована швидкість руху на ґрунтових дорогах – крок та легка рись (8–10 км/год), на лісовій стежці – лише спокійний крок (5–7 км/год).

Для проходження маршруту «Лісове озеро» рекомендується використовувати досвідчених коней зі спокійним, врівноваженим темпераментом, які не бояться раптових звуків (тріск гілок, крики птахів) та мають досвід роботи в лісовій місцевості. Найкраще підходять дорослі коні віком 8–12 років (чистокровні верхові, українські рис). Рекомендується мати з собою запас води для коня (5–10 літрів). У літній період бажано використовувати захист від комах (репеленти для коней).

Маршрут «Лісове озеро» є ідеальним вибором для вершників, які хочуть поєднати кінну прогулянку з відпочинком на природі. Його перевагами є мальовничі краєвиди лісового масиву, можливість відпочити біля озера, спостереження за дикою природою. Маршрут підходить для любителів природи, фотографів та тих, хто хоче відпочити від міської суєти.

Вартість такої прогулянки є помірною, що робить її популярною серед різних категорій туристів.

- протяжність: 16 км
- тривалість: 3,5–4 години (з зупинкою біля озера 40 хв)
- рівень складності: середній (рекомендується для вершників, які впевнено тримаються в сідлі)
- покриття: ґрунтова дорога, лісова стежка (подекуди коріння, можливі невеликі перешкоди)
- основні локації: кск «айвенго» → с. прилиманське → польова дорога → в'їзд у ліс → лісова стежка → лісове озеро (зупинка) → повернення

У процесі дослідження було визначено основні ознаки перевтоми коня під час роботи.

Часте глибоке дихання. Якщо кінь дихає часто та глибоко (понад 20–25 дихальних рухів на хвилину), це свідчить про те, що він втомився. У такому разі слід зменшити швидкість руху та перевести коня на крок.

Надмірне потовиділення. Кінь, який сильно спітнів (піна на шиї, за вухами, між задніми ногами) навіть після нетривалої роботи, потребує зупинки та відпочинку. Його слід напоїти та дати йому перепочити 10–15 хвилин.

Тремтіння м'язів. Якщо у коня спостерігається тремтіння м'язів (особливо в ділянці плечей, крупа або задніх ніг), це є серйозною ознакою перевтоми. У цьому разі необхідно негайно припинити роботу та провести огляд ветеринаром.

Відмова йти вперед. Кінь, який раптово зупиняється, впирається або намагається повернути назад, може бути перевтомленим. Слід зменшити навантаження, дати коню відпочинок та скоротити тривалість маршруту.

Поява агресивності або апатії. Різка зміна поведінки коня – агресія (кусання, биття копитами) або, навпаки, повна байдужість (апатія) – може свідчити про хронічну перевтому. У цьому випадку потрібно зменшити

кількість занять на тиждень, скоротити тривалість роботи та провести ветеринарне обстеження.

На основі проведеного аналізу запропоновано наступні рекомендації щодо оптимізації навантажень та режиму використання коней у КСК «Айвенго»:

1. Дотримуватися принципу поступовості: збільшувати тривалість маршрутів та складність перешкод поступово, не більше ніж на 10–15% на тиждень.
2. Чергувати різні види навантажень: після довгого маршруту давати коневі легкий день (тільки прогулянка кроком на 20–30 хв) або вихідний.
3. Стежити за частотою серцевих скорочень та дихання: нормалізація пульсу після роботи має відбуватися протягом 15–20 хвилин.
4. Забезпечувати адекватний водний режим: коні повинні мати доступ до води до, під час та після роботи.
5. Проводити регулярний ветеринарний контроль: огляд перед та після роботи, аналіз крові двічі на рік для виявлення прихованих запалень.

Проведений аналіз режимів використання коней у КСК «Айвенго» дозволяє зробити наступні висновки.

Режими роботи коней у клубі в цілому відповідають фізіологічним нормам. Коні отримують достатній відпочинок та не перевантажуються. Для туристичних маршрутів розроблено кілька маршрутів різної складності, що дозволяє добирати коней залежно від рівня їхньої підготовки.

Оптимальні параметри навантажень залежать від віку коня. Для молодих коней (5–7 років) максимальна тривалість маршруту не повинна перевищувати 2–3 годин, а відстань – 10–15 км. Для дорослих коней (8–12 років) ці показники становлять 4–6 годин та 20–30 км відповідно. Для досвідчених коней (13–15 років) рекомендується 3–4 години та 15–20 км. Для старших коней (понад 15 років) максимальне навантаження не повинно перевищувати 1–2 годин та 5–10 км.

У процесі дослідження визначено основні ознаки перевтоми коня: часте глибоке дихання (понад 20–25 дихальних рухів на хвилину), надмірне потовиділення, тремтіння м'язів, відмова йти вперед, поява агресивності або апатії. При появі цих ознак необхідно негайно зменшити навантаження або припинити роботу.

Впровадження запропонованих рекомендацій дозволить знизити ризик травматизму та продовжити термін використання коней. Особливу увагу слід приділяти контролю стану коней після довгих маршрутів та своєчасному виявленню ознак перевтоми. Рекомендується дотримуватися принципу поступовості при збільшенні навантажень, чергувати різні види діяльності, забезпечувати адекватний водний режим та проводити регулярний ветеринарний контроль.

ВИСНОВКИ

1. Кінний клуб «Айвенго» спеціалізується на підготовці коней для активного відпочинку, кінного туризму, прокату, навчальної верхової їзди та іпотерапії.
2. У клубі утримується 9 коней, серед яких представники чистокровної верхової, орловської рисистої, української рисистої порід та шетлендський поні.
3. Умови утримання коней у КСК «Айвенго» (наявність просторих денників, якісної підстилки, вигульних майданчиків, автопоїлок) відповідають зоогігієнічним нормам, а показники мікроклімату стайні (температура +8...+24 °С, вологість 60–70 %) знаходяться в межах норми.
4. Годівля коней у клубі є збалансованою: раціони включають грубі (сіно 8–10 кг), концентровані (овес 3–4 кг, комбікорм 1–2 кг) та соковиті корми (морква 1–2 кг), режим годівлі – 6-разовий, з вільним доступом до води.
5. Основними критеріями відбору коней для прокату та кінного туризму в КСК «Айвенго» є спокійний врівноважений темперамент, вік 8–12 років, міцний стан здоров'я, витривалість (здатність долати 10–20 км на день) та базова виїждженість.
6. Режимми роботи коней у клубі (прогулянки тривалістю 1–6 годин, не більше 2–3 занять на день, 1–2 вихідних на тиждень) в цілому відповідають фізіологічним нормам.

ПРОПОЗИЦІЇ ВИРОБНИЦТВУ

З метою диверсифікації послуг доцільно розширити чинну мережу туристичних маршрутів, диференціювавши їх за рівнями складності та облаштувавши на них спеціалізовані зони для безпечного водопою та відпочинку тварин. Економічну стабільність підприємства у міжсезоння пропонується забезпечити через впровадження системи абонементів із диференційованими знижками у межах п'яти-десяти відсотків, що сприятиме підвищенню лояльності постійних відвідувачів. Маркетингова стратегія розвитку КСК «Айвенго» має бути спрямована на активне просування рекреаційних та кінно-туристичних послуг через цифрові канали комунікації, соціальні мережі та регіональні туристичні платформи Одещини, що дозволить суттєво розширити базу клієнтів та підвищити загальну рентабельність клубу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

*ПЕРЕРОБИТИ ЗГІДНО ВИМОГ **зробиш як я почав***

1. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси Україн. Київ, 2019. 210 с.
2. Бойко Н. М. Ринок послуг кінного туризму в Україні: сучасний стан та напрями розвитку. Економіка та суспільство. 2023. № 15. С. 112–120.
3. Бондаренко В. П. Конярство України: сучасний стан та перспективи розвитку / В. П. Бондаренко. Київ, 2021. 185 с.
4. Верхова їзда та підготовка коней / Г. О. Назаренко. Київ, 2019. 155 с.
5. Гігієна тварин / Ю. Ф. Мельник. Київ, 2018. 240 с.
6. Годівля сільськогосподарських тварин / Р. Й. Кравців. Львів, 2019. 280 с.
7. Гопка Б. М. Конярство / Б. М. Гопка. Київ, 2018. 240 с.
8. Грищенко В. О. Нормативно-правове регулювання безпеки в кінному туризмі / В. О. Грищенко // Право і безпека. 2024. № 1. С. 45–53.
9. Ібатуллін І. І. Тваринництво з основами технологій виробництва продукції / І. І. Ібатуллін. Київ, 2020. 320 с.
10. Іваненко І. В. Сучасний стан розвитку конярства в Україні / І. В. Іваненко // Тваринництво України. 2022. № 3. С. 25–32.
11. Коваленко В. П. Технологія виробництва продукції конярства / В. П. Коваленко. Київ, 2019. 195 с.
12. Ковальчук І. С. Інфраструктурне забезпечення кінного туризму в Карпатському регіоні / І. С. Ковальчук // Регіональна економіка. 2022. № 3. С. 56–63.
13. Корольчук Л. В. Розвиток сталого туризму в Україні в умовах війни [Електронний ресурс] / Л. В. Корольчук. Луцьк, 2023. 9 с. Режим доступу: <http://doi.org/10.23939/semi2023.02> (дата звернення: 15.05.2026).
14. Костенко В. І. Основи тренінгу коней верхових порід / В. І. Костенко. Харків, 2020. 170 с.

15. Кравченко М. О. Рекреаційне природокористування / М. О. Кравченко. Київ, 2020. 165 с.
16. Лисенко В. Г. Екологічні аспекти розвитку кінного туризму в Україні / В. Г. Лисенко // Екологічний вісник. 2023. № 4. С. 23–29.
17. Методичні рекомендації з підготовки коней для прокату та туризму / Міністерство аграрної політики України. Київ, 2021. 45 с.
18. Назаренко Г. О. Конярство: навчальний посібник / Г. О. Назаренко. — Суми, 2012. — 240 с.
19. Петренко О. С. Використання коней у рекреаційній діяльності / О. С. Петренко // Аграрна наука. 2023. № 5. С. 45–52.
20. Правила безпеки при проведенні занять верховою їздою / Федерація кінного спорту України. Київ, 2021. 34 с.
21. Савченко О. В. Сільський зелений туризм / О. В. Савченко. Київ, 2021. 190 с.
22. Сидоренко Л. М. Оцінка добробуту коней у кінно-спортивних клубах / Л. М. Сидоренко // Науковий вісник. 2021. № 2. С. 33–40.
23. Тваринництво України: статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2024. 215 с.
24. Шевченко Т. П. Психологічні аспекти взаємодії людини та коня в рекреаційній діяльності / Т. П. Шевченко // Психологічні перспективи. 2024. № 2. С. 88–96.
24. Arfuso F. Welfare and stress assessment of tourism carriage horses under real working conditions in Sicily / F. Arfuso, et al. // Journal of Equine Veterinary Science. 2024. Vol. 134. P. 1–9.
25. BHS Riding Out / The British Horse Society. Kenilworth: BHS, 2025. 184 p.
26. Clayton H. M. Equine Locomotion / H. M. Clayton, S. J. Hobbs. London, 2021. 350 p.
27. Cousquer G. From Domination to Dialogue and the Ethics of the Between: Transforming Human-Working Equine Relationships in Mountain

Tourism / G. Cousquer // Austral Journal of Veterinary Sciences. 2023. Vol. 55(1). P. 35–42.

28. Equestrian Tourism / S. Pickel-Chevalier. London, 2022. 195 p.

29. Fenner K. The Equine Behavior Assessment and Research Questionnaire (E-BARQ) / K. Fenner, et al. // Animals. 2023. Vol. 13(4). P. 748–762.

30. Horse-based Tourism: Concepts and Cases / G. Helgadóttir. London, 2018. 220 p.

31. Kutsch A. From the Horse's Point of View: Beyond Natural Horsemanship / A. Kutsch. North Pomfret: Trafalgar Square Books, 2025. 296 p.

32. McGreevy P. Equine Behavior: A Guide for Veterinarians and Equine Scientists / P. McGreevy. Edinburgh, 2019. 400 p.

33. McLean A. Equitation Science / A. McLean, P. McGreevy. Oxford, 2018. 310 p.

34. Mills D. The Domestic Horse: The Origins, Development and Management / D. Mills, S. McDonnell. Cambridge, 2020. 280 p.

35. Newsome D. Natural Area Tourism: Ecology, Impacts and Management / D. Newsome. London, 2018. 250 p.

36. **Evans J. W.** The Horse / J. W. Evans. New York: Henry Holt and Company, 2021. 410 p.

37. Goodwin D. The importance of ethology in assessing horse welfare / D. Goodwin // Welfare of Horses. 2019. Vol. 8(3). P. 145–152.

38. **Hausberger M.** Human-horse relationships: a review / M. Hausberger, et al. // Applied Animal Behaviour Science. 2018. Vol. 109. P. 1–24.

39. Lovelace H. Safety Guidelines for Equestrian Tourism / H. Lovelace // International Journal of Tourism Research. 2023. Vol. 14(2). P. 89–97.

40. Marlin D. Equine Exercise Physiology / D. Marlin, K. Nankervis. Oxford: Wiley-Blackwell, 2020. 312 p.

41. Ransom J. I. International Wild Horse and Burro Management / J. I. Ransom, P. K. Kaczensky. London: Routledge, 2021. 256 p.

42. Sigurðardóttir M. The horse as a tourism product: Welfare and management / M. Sigurðardóttir // Icelandic Agricultural Sciences. 2022. Vol. 35. P. 12–21.
43. Valenchon M. Assessment of horse temperament: A review / M. Valenchon, L. Lansade // Journal of Equine Science. 2023. Vol. 32. P. 45–58.
44. Walker A. Training and Assessing the Leisure Horse / A. Walker. London: J.A. Allen, 2020. 235 p.
45. Waran N. The Welfare of Horses / N. Waran. Dordrecht: Springer, 2022. 288 p.

